

Konfliktist osaduseni

Luterlaste ja katoliiklaste ühine
reformatsiooni aastapäev aastal 2017

KONFLIKTIST OSADUSENI

Luterlaste ja katoliiklaste ühine
reformatsiooni aastapäev aastal 2017

Luterlaste ja roomakatoliiklaste
ühatsuse komisjoni raport

Raamatu väljaandmise toetajad:
Eesti Vabariigi Siseministeerium
Eesti Kirikute Nõukogu

SISEMINISTEERIUM

Tõlgitud väljaandest:

From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017. © 2013 by Evangelische Verlagsanstalt GmbH, Leipzig and Bonifatius GmbH Druck – Buch – Verlag, Paderborn.
Cover: Kai-Michael Gustmann

Eestikeelne väljaanne:

© Eesti Evangeelne Luterlik Kirik ja Rooma-Katoliku Kirik Eestis, 2017
ISBN 978-9985-879-23-8
ISBN 978-9985-879-24-5 (pdf)

Konfliktist osaduseni

Luterlaste ja katoliiklaste ühine reformatsiooni aastapäev aastal 2017
Luterlaste ja roomakatoliiklaste ühtsuse komisjoni raport

Tõlkija: Vallo Ehasalu

Toimetajad: Tauno Teder ja Kadri Lääs

Küljendaja: Riina Sildvee

Kaane kujundus: Kai-Michael Gustmann

Trükikoda: AS Pakett

SISUKORD

Eessõna	7
Sissejuhatus	9

I peatükk

REFORMATSIOONI AASTAPÄEVA TÄHISTAMINE OIKUMEENIA JA GLOBALISEERUMISE AJASTUL	11
Reformatsiooni aastapäevad minevikus	11
Esimene oikumeeniline reformatsiooni aastapäev	12
Aastapäeva tähistamine uues, globaalses ja sekulaarses kontekstis ..	13
Uusi väljakutseid aastapäevaks 2017. aastal	14

II peatükk

UUSI PERSPEKTIIVE MARTIN LUTHERILE JA REFORMATSIOONILE	15
Keskaja uurimise panus	15
Kahetekümneenda sajandi katoliiklik Lutheri-uurimus	16
Konsensusst ettevalmistavad oikumeenilised projektid	17
Oikumeeniliste kõneluste tähtsus	20

III peatükk

AJALOOLINE LÜHIKOKKUVÕTE LUTERLIKUST REFORMATSIOONIST JA KATOLIIKLIKUST VASTUSEST SELLELE	21
Mida tähendab reformatsioon?	21
Reformatsiooni vallapäästja: vaidlused indulgentsidest	23
Lutheri kohtuprotsess	23
Ebaõnnestunud kohtumised	25
Martin Lutheri hukkamõistmine	25
Pühakirja autoriteet	26
Luther Wormsis	27
Reformatsiooniliikumise algus	28

Vajadus ülevaatamise järele	28
Pühakiri rahva kätte	29
Teoloogilised katsed ületada usutüli	30

IV peatükk

MARTIN LUTHERI TEOLOOGIA PÕHITEEMAD LUTERLASTE–ROOMAKATOLIILKLASTE DIALOOGI VALGUSES

Peatüki struktuur	37
Martin Lutheri keskaegne pärand	38
Monastiline ja müstiline teoloogia	39
Õigeksmõistmine	40
Armulaud	50
Vaimulik amet	56
Luterlaste ja katoliiklaste dialoog vaimulikust ametist	61
Pühakiri ja traditsioon	67

V peatükk

KUTSE ÜHISEKS AASTAPÄEVA TÄHISTAMISEKS	75
Ristimine: ühtsuse ja ühise aastapäeva tähistamise alus	75

VI peatükk

VIIS OIKUMEENILIST IMPERATIIVI	82
---	----

LISA

Lühendid	85
Luterlaste ja roomakatoliiklaste ühtsuse komisjoni ühisavaldused	87
I periood (1967–1972)	87
II periood (1973–1984).....	87
III periood (1986–1993)	87
IV periood (1995–2006)	87
Luterlaste ja roomakatoliiklaste ühtsuse komisjon	89
<i>Luterlased</i>	89
Liikmed.....	89

Konsultant	89
Sekretär	89
<i>Roomakatoliiklased</i>	90
Liikmed.....	90
Konsultant	90
Sekretär	90

EESSÕNA

Kogu Martin Lutheri elu pani liikuma ja mõtestas võitlus Jumala pärast. Teda vaevas lakkamatult küsimus, kuidas ma leian armulise Jumala. Ja armulise Jumala leidis ta Jeesuse Kristuse evangeeliumist. „Niisiis on ristilöödud Kristuses tõeline teoloogia ja Jumala tundmine“ (Heidelbergi väitlus, XX).

Püüdes luua aastal 2017 võimalikult paikapidavat tagasivaadet 500 aasta tagustele sündmustele, peaksid katoliiklased ja luterlased oma jutustuse keskmesse asetama Jeesuse Kristuse evangeeliumi. Oma kaasaegsetele peame kuulutama ja näitama evangeeliumi nõnda, et ka maailm võiks uskuda iseend inimestele andvasse ning iseenda ja oma kiriku osadusse kutsuvasse Jumalasse. Meie ühine usk on see, mis toob meile rõõmu.

Selle rõõmu juurde kuulub ka tähelepanelik, enesekriitiline vaade iseenesele, mitte ainult oma ajaloos, vaid ka tänapäeval. Kindlasti pole meie, kristlased, mitte alati olnud evangeeliumile ustavad; liigagi sageli oleme me kohanenud ümbritseva maailma mõtlemise ja käitumisviisidega. Ikka ja jälle oleme olnud Jumala armastuse rõõmusõnumile takistuseks teel.

Nii üksikisikuna kui ka usklikte kogudusena vajame me pidevat meeleeparandust ja reformi – selleks kutsub ja sellele juhatab meid Püha Vaim. „Kui meie Issand ja õpetaja Jeesus Kristus ütles: „Parandage meelt,“ siis tahtis ta, et kogu usklikte elu oleks meeleeparandus.“ Nõnda kõlab esimene Lutheri 95-st teesist aastast 1517, mis vallandas reformatsiooniliikumise.

Kuigi see tees pole tänapäeval midagi iseenesestmõistetavat, soovime meie, luterlikud ja katoliiklikud kristlased, võtta seda tõsiselt, suunates oma kriitilise pilgu iseenesele, ja mitte teistele. Me võtame juhtnööriks õigeksmõistuõpetuse, milles väljendub evangeeliumi sõnum ja mis on seega „proovikiviks kiriku tarvis, et kõigil aegadel läbi katsuda, kas tema kuulutus ja tegevus vastab sellele, mis Issanda poolt talle antud“ (Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest, lisa, ptk 3).

Kirik võib olla tõeliselt ühtne üksnes Jeesuse Kristuse evangeeliumi tõe ühtsuses. Lääne kristluse ühtsuse kadumine selle kuueteistkümnendal sajandil tõe pärast peetud võitluse käigus kuulub kirikuloo tumedatele lehekülgedele. Aastal 2017 peame avalikult tunnistama, et sellisel kiriku ühtsust kahjustades oleme saanud süüdlasteks Kristuse ees. See aastapäev toob meile kaks väljakutset: mälestuste puhastamise

ja tervendamise ning kristliku ühtsuse taastamise, mis on vastavuses Jeesuse Kristuse evangeeliumi tõega (Ef 4:4–6).

Järgnev tekst kirjeldab teed „konfliktist osaduseni“ – teed, mille siht on saavutamata. Siiski, Luterlaste – Roomakatoliiklaste Ühtsuse Komisjon on võtnud tõsiselt paavst Johannes XXIII sõnu, „see, mis meid ühendab, on suurem kui see, mis meid lahutab.“

Me kutsume kõiki kristlasi uurima meie komisjoni aruannet nii avatud meelega kui ka kriitiliselt, samuti asuma meiega koos teele kõigi kristlaste sügavama osaduse poole.

Karlheinz Diez
Fulda titulaaupiiskop
(esimehe asetäitja katoliiklaste poolt)

Eero Huovinen
Helsingi emeriiptiiskop
(esimees luterlaste poolt)

SISSEJUHATUS

1. Aastal 2017 tähistavad luterlikud ja katoliiklikud kristlased üheskoos reformatsiooni alguse 500. aastapäeva. Luterlased ja katoliiklased võivad tänapäeval rõõmustada kasvava vastastikuse mõistmise, koostöö ja austuse üle. Nad on jõudnud äratundmisele, et ühendavat on lahutavast rohkem: eelkõige ühine usk Kolmainu Jumalasse ja ilmutusse Jeesuses Kristuses, samuti õigeksmõistuõpetuse põhitõdede tunnustamine.
2. Juba Augsburgi usutunnistuse 450. aastapäev aastal 1980 andis luterlastele ja katoliiklastele võimaluse läheneda usu põhitõdede ühisele mõistmisele, näidates Jeesust Kristust kui meie kristliku usu elavat keset.¹ Martin Lutheri 500. sünniaastapäeval 1983 kinnitati ühistel rahvusvahelistel kõnelustel roomakatoliiklaste ja luterlaste vahel mitut Lutheri südameasja kui mõlema kiriku südameasja. Komisjoni aruanne nimetas teda „Jeesuse Kristuse tunnistajaks“ ning kuulutas, et „selle mehe isikut ega sõnumit ei või põlata ükski kristlane, ei protestant ega katoliiklane.“²
3. Lähenev aasta 2017 kutsub nii katoliiklasi kui protestante arutlema Martin Lutheri isiku ja mõtlemise ümber koondunud Wittenbergi reformatsiooni teemade ja tagajärgede üle ning leidma viise, kuidas meenutada ja asjakohastada reformatsiooni tänapäeval. Lutheri reformikava esitab tänapäeva katoliiklastele ja luterlastele vaimse ja teoloogilise väljakutse.

¹ Roomakatoliiklaste-Luterlaste Ühiskomisjon, All Under One Christ: Statement on the Augsburg Confession 1980. — Harding Meyer ja Lucas Vischer (toim.), Growth in Agreement I: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1972–1982. Genf: World Council of Churches, 1984, 241–47.

² Roomakatoliiklaste-Luterlaste Ühiskomisjon, Martin Luther: Witness to Jesus Christ I.1. — Jeffrey Gros, FSC, Harding Meyer ja William G. Rusch (toim.), Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1982–1998. Genf: WCC Publications, 2000, 438.

I PEATÜKK

REFORMATSIOONI AASTAPÄEVA TÄHISTAMINE OIKUMEENIA JA GLOBALISEERUMISE AJASTUL

4. Igasugusel mineviku meenutamisel on oma kontekst. Tänapäeval esitab see kontekst kolm peamist väljakutset, milles on nii võimalused kui ka kohustused: (1) See on esimene kord tähistada reformatsiooni aastapäeva oikumeenia ajastul. Seetõttu on see reformatsiooni aastapäev võimalus süvendada osadust katoliiklaste ja luterlaste vahel. (2) See on esimene kord meenutada reformatsiooni globaliseerumise ajastul. Seepärast peab see aastapäeva tähistamine haarama endasse nii Lõuna kui Põhja, nii Ida kui Lääne kristlaste kogemusi ja perspektiive. (3) See on esimene kord meenutada reformatsiooni ajal, mil uut evangelisatsioonitööd tuleb teha uute usuliste liikumiste leviku ning ilmalikustumise kasvu tingimustes. Seepärast on ühine reformatsiooni aastapäeva tähistamine võimalus ja kohustus ühiseks tunnistuseks usust.

REFORMATSIOONI AASTAPÄEVAD MINEVIKUS

5. Juba päris varakult sai kuupäev 31. oktoober 1517 kuueteistkümnenda sajandi protestantliku reformatsiooni sümboliks. Veel tänapäeval meenutavad paljud luterlikud kirikud iga aasta 31. oktoobril reformatsioonisündmust. Reformatsiooni sajandate aastapäevade pühitsemised olid kulukad ja pidulikud. Taolistel puhkudel said erinevate konfessioonide eriarvamused eriti nähtavaks. Luterlaste jaoks olid sellised mälestuspäevad ja sajandad aastapäevad võimaluseks rääkida veel kord sellest, kuidas sai alguse kiriku evangeelne kuju, õigustamaks oma olemasolu eraldi konfessioonina. Loomulikult oli see seotud kriitikaga roomakatoliku kiriku vastu. Teiselt poolt kasutasid seda ka katoliiklased, süüdistamaks luterlasi lahkulöömises tõelisest kirikust ja Kristuse evangeeliumi põlgamises.

6. Varasemaid aastapäevi mõjutasid poliitilised ja kirikupoliitilised programmid. Näiteks 1617 aitas reformatsiooni sajase aastapäeva ja selle ühine pidulik tähistamine kindlustada ning elustada luterliku ja reformeeritud kiriku reformatoorse identiteeti. Oma vastastikust ühtehoidmist näitasid luterlased ja reformeeritud tugeva roomakatoliku kiriku vastase poleemikaga. Üheskoos ülistasid nad Lutherit kui Rooma ikke alt vabastajat. Keset Esimese Maailmasõja sündmusi 1917. aastal kujutati reformatsiooni aastapäeval Lutherit kui saksa rahvuskangelast.

ESIMENE OIKUMEENILINE REFORMATSIOONI AASTAPÄEV

7. Aastal 2017 leiab aset esimene sajaga lõppev reformatsiooni aastapäev oikumeenia ajastul. Ühtlasi tähistab see luterlaste ja roomakatoliiklaste dialoogi viiekümnendat aastapäeva. Sellised oikumeenilise liikumise koostisosad nagu ühine palve ja jumalateenistus, ühine teenimine oma kogudustes on rikastanud nii katoliiklasi kui luterlasi. Üheskoos võetakse vastu ka poliitilisi, sotsiaalseid ning majanduslikke väljakutseid. Vaimsuste erinevused, mis muutuvad eriti ilmseks abielude puhul eri konfessioonide liikmete vahel, on toonud kaasa uusi vaatenurki asjadele, samuti uusi küsimusi. Luterlased ja katoliiklased on suutnud tõlgendada oma teoloogilisi traditsioone ja praktikaid, tundnud ära mõjusid, mis neil on teineteise suhtes olnud. Seetõttu on neil tekkinud soov tähistada 2017. aastat koos.
8. Need muutused nõuavad uut lähenemist. Enam pole õigustatud üksnes reformatsiooniaja varasemate kirjelduste kordamine, mis näitaks luterlikku ja katoliiklikku vaatepunkti teineteisest eraldi, sageli vastanduvana. Möödunu meenutamine teeb ajaloosündmuste rohkusest mingi valiku ning sulatab väljavalitud osakesed teatud tähenduslikuks tervikuks. Kuna need minevikukirjeldused on olnud enamasti vastandavad, on need sageli konflikti süvendanud, viinud mõnikord ka vaenulikkuseni.
9. Mineviku meenutamisel on oma mõju ka konfessioonide suhetele. Seepärast on luterliku reformatsiooni aastapäeva ühine oikumeeniline tähistamine ühtaegu tähtis ja ka raske. Veel tänapäevalgi seostub paljude katoliiklaste jaoks sõna „reformatsioon“ eelkõige kiriku lõhenemisega, samas kui paljud luterlased seos-

tavad seda sõna eelkõige evangeeliumi taasavastamise, usukindluse ja vabadusega. Sidumaks neid kaht perspektiivi teineteisega ja algatamaks kahekõnet, on oluline võtta tõsiselt mõlemat lähtepunkti.

AASTAPÄEVA TÄHISTAMINE UUES, GLOBAALSES JA SEKULAARSES KONTEKSTIS

10. Möödunud sajandiga on kristlus muutunud üha enam globaalseks. Tänapäeval leidub erinevate konfessioonide kristlasi üle terve maailma; kristlaste arv Lõunas kasvab, samas kui kristlaste arv Põhjas kahaneb. Lõuna kirikud võivad ülemaaailmse kristluse raames üha enam tähtsust. Need kirikud ei tunneta kuueteistkümnenda sajandi konfessioonide tulipõhjuseid ilmitingimata omadena, hoolimata oma sidemetest Euroopa ja Põhja-Ameerika kirikutega, liikmelisusest ülemaailmsetes kiriklikes organisatsioonides või ühistest õpetuslikest alustest. Mõeldes aastale 2017 on väga oluline võtta tõsiselt nende kirikute panust teoloogiasse, nende küsimusi ja perspektiive.
11. Maades, kus kristlus on juba sajandeid olnud oma, lahkuvad viimasel ajal paljud inimesed kirikutest või unustavad oma kirikliku pärimuse. Nendes pärimustes on kirikud andnud põlvest põlve edasi seda, mille nad on saanud Pühakirjast: arusaama Jumalast, inimeseksolemisest ja maailmast, vastusena Jumala ilmutusele Jeesuses Kristuses; tarkust, mis arenes põlvkondade jooksul kristlaste pikast elukogemusest Jumalaga; samuti liturgia-varamut, laule ja palveid, õpetustööd ja diakoonilist teenimist. Selle unustamise tulemusena on tänapäeval unustusse vajunud ka palju sellest, mis tookord kirikuid lahutas.
12. Kuid oikumeeniat ei saa rajada pärimuse unustamisele. Kuidas siis mõelda reformatsioonile aastal 2017? Mis on kahe konfessiooni võitluste teemadest kuueteistkümnendal sajandil see, mis väärib alalhoidmist? Meie usuisad ja -emad olid veendunud, et selles on midagi, mille eest võidelda; midagi, millest elus koos Jumalaga kuidagi loobuda ei saa. Kuidas anda meie kaasaegsetele edasi unustatud pärimust, laskmata neil jääda antiikesemeteks, pannes need pigem toetama elavat kristlikku elu? Kuidas anda pärimust edasi nii, et see ei kaevaks uusi kaevikuid erinevate kristlike konfessioonide vahele?

UUSI VÄLJAKUTSEID AASTAPÄEVAKS 2017. AASTAL

13. Läbi sajandite on kirik ja kultuur põimunud omavahel kõige lähedasemal võimalikul viisil. Palju kirikuellu kuuluvat on leidnud sajandite jooksul koha ka maade kultuuris ning sellel on oma koht ka tänapäeval, sageli ka sõltumatult kirikutest. 2017. aasta ettevalmistuste käigus on oluline ära tunda ka need pärimuse koostisosad, mis on kultuuris nähtavad, tõlgendada neid ning panna kirik ja kultuur nende vaatepunktide valguses omavahel rääkima.
14. Juba enam kui sada aastat on üle maailma väga laialdaselt levinud nelipühi- ja muud karismaatilised liikumised. Need jõulised liikumised on toonud kristlusesse uusi rõhuasetusi, mis on muutnud paljud vanad konfessionaalsed vaidlusküsimused anakronismideks. Karismaatilise liikumisena on nelipühiliikumine tunnetatav paljudes teisteski kirikutes, luues uusi ühisjooni ja kogukondi üle konfessioonipiiride. Nõnda avab see liikumine oikumeenia ajastul uusi võimalusi, luues samas lisaväljakutseid, mis mängivad märgatavat osa ka reformatsiooni aastapäeva mõtestamisel aastal 2017.
15. Kui eelnevad reformatsiooni aastapäevad on leidnud aset konfessionaalselt homogeensetes maades või vähemalt valdavalt kristliku rahvastikuga maades, elavad kristlased tänapäeval üle maailma keset religioonide paljusust. See pluralism esitab oikumeeniale uued väljakutsed, see ei tee oikumeeniat mitte ülearuseks, vaid pigem veel vajalikumaks, kuna konfessioonide erinevustest tekkiv vaen ei tee kristlust just veenvamaks. Kristlaste viis tulla toime omavaheliste erimeelsustega võib avada kristliku usu olemust ka teiste religioonide esindajatele. Kuna kristlusesisese konfliktiga ümberkäimine on eriti terav küsimus just siis, kui me meenutame reformatsiooni algust, väärib muutunud olukorras aastal 2017 just see vaatepunkt meie mõtetes erilist tähelepanu.

II PEATÜKK

UUSI PERSPEKTIIVE MARTIN LUTHERILE JA REFORMATSIOONILE

16. Möödunud ei saa muuta, kuid see, mida minevikust mäletatakse ja kuidas, võib aja möödudes muutuda. Mäletamine teeb minevikust oleviku. Ehkki minevik ei ole muudetav, siis mineviku kohalolu olevikus saab siiski muuta. Vaadates aastale 2017 pole meie ülesanne mitte ajalugu ümber kirjutada, vaid ajaloost teisiti kõneleda.
17. Nii luterlastel kui katoliiklastel on palju põhjuseid oma ajalugu uuel viisil ümber jutustada. Nad on lähenenud teineteisele perekonnasidemete kaudu, teenimise kaudu kogu maailmas, paljudes maailma piirkondades ka ühise võitluse kaudu türannia vastu. Süvenenud kokkupuude on muutnud vastastikust tunnetust, oikumeeniline dialoog ja uurimus on muutunud ajakohasemaks. Oikumeeniline liikumine on muutnud kirikute reformatsioonitunnetuse suunda: oikumeenilised teoloogid on otsustanud kõnelustes mitte vestluspartneri kulul oma konfessiooni õigust nõuda, vaid erinevustes ja isegi vastasseisudes ühisosa otsida ning selliselt kirikuid lahutavaid erinevusi ületada.

KESKAJA UURIMISE PANUS

18. Uurimused on toonud päevavalgele palju sellist, mis on muutnud minevikutunnetust päris mitmeti. Reformatsioonist rääkides puudutab see nii protestantide kui katoliiklaste kirikuloo-pilti, mis on suutnud rangete metodoloogiliste suuniste ja enda vaatenurkade ning eelduste tausta üle reflekteerimise läbi parandada varasemaid konfessionaalseid ajalookirjeldusi. Katoliiklaste poolel rakendatakse seda eriti uuemas Lutheri ja reformatsiooni uurimises ning protestantide poolel muutunud keskaja teoloogia kujutamises ning avaramas ja eristavamas hiliskeskaja käsitluses. Tänapäeval kujutatakse reformatsiooniaega arvestades ka tervet hulka mitteteoloogilisi tegureid – poliitikat, majandust, sotsiaal-

ja kultuurielu. „Konfessionaliseerumise“ paradigma on teinud suuri korrekture varasemate aegade ajalookirjutusse.

19. Erinevalt varasemast protestantlikust ajalookirjutusest ei nähta hiliskeskaega enam kui täielikku pimedust, samuti mitte kui täielikku valgust nagu vanemates katoliiklikes kirjeldustes. Tänapäeval nähakse seda pigem suurte vastandite ajastuna – ühel pool äärmine vagadus, teisel pool sügav siinpoolsus, ühel pool tegudele suunatud teoloogia *do ut des* („ma annan sulle, et sina annaksid mulle“) vaimus, teisel pool veendumus inimese täielikust sõltuvusest Jumala armust; ühel pool täielik ükskõiksus religioossete kohustuste, isegi ametikohustuste vastu, teisel pool tõsised reformid nagu mõnedes ordudes.
20. Kirik oli kõike muud kui monoliitne; *corpus christianum* mahutas endas väga erinevaid teoloogiaid, eluviise, käsitusi kirikust. Ajaloolased räägivad, et viieteistkümnnes sajand oli kirikuloos eriti vaga ajajärk. Sel ajal sai üha enam ilmikuid hea hariduse, seetõttu ihkasid nad kuulda paremaid jutluseid ning sellist teoloogiat, mis toetaks enamgi nende kristlikku elu. Luther seostas end just selliste teoloogia ja vagaduse vooludega ning arendas neid edasi.

KAHEKÜMNENDA SAJANDI KATOLIIKLIK LUTHERI-UURIMUS

21. Kahekümnenda sajandi katoliiklik Lutheri-uurimus on ehitatud üles üheksateistkümnenda sajandi teisel poolel ärganud katoliiklaste huvile reformatsiooniloo vastu. Need teoloogid tulid vastu valdavalt protestantliku Saksa Keisririigi katoliikliku rahvastiku pingutustele vabaneda ühekülgselt, Rooma-vastasest protestantlikust ajaloost. Katoliiklik uurimus saavutas läbimurde väitega, et Luther ületas iseeneses katoliikluse, mis polnudki päriselt katoliiklik. Sellele arusaama järgi kujutas hiliskeskaja kiriku elu ja õpetus endast peamiselt reformatsiooni negatiivset tausta; katoliikluse kriis tegi Lutheri usulise protesti paljude jaoks täiesti veenvaks.
22. Sel viisil Lutheri teemale lähenedes, hakati teda kujutama ausa usumehe ja tõsise palvetajana. Täpne ja üksikasjalik ajaloo-

rimus näitas, et katoliiklik kirjandus Lutherist on jäänud läbi nelja sajandi kuni uusima ajani väga olulisel määral Johannes Cochlaeuse, Lutheri kaasaegse vastase ja Saksi hertsogi Georgi nõuniku, kommentaaride mõju alla. Cochlaeus oli iseloomustanud Lutherit kui usust äralangenud munk, kristluse hävitajat, kõlbluse rikkujat, hereetikut. Selle esimese Lutheri isikut kriitiliselt, kuid samas heatahtlikult analüüsivate uurimuste perioodi saavutuseks oli katoliiklaste teadustöö vabastamine poleemilisest lähenemisest Lutherile. Teistegi katoliiklike teoloogide kaine ajalooline analüüs näitas, et kiriku lõhenemisele ei viinud mitte reformatsiooni põhiteema nagu õigeksmõistuõpetus, vaid sellest põhiteemast tulenev Lutheri kriitika kiriku olude vastu.

23. Järgmiseks sammuks katoliiklikus Lutheri-uurimuses oli leida analoogne sisu erinevatest teoloogilistest mõttestruktuuridest ja süsteemidest, kasutades süstemaatilisel võrdlusel näidetena eriti just kaht eri konfessiooni teoloogi, Aquino Thomast ja Martin Lutherit. See töö laseb teoloogidel mõista Lutheri teoloogiat selle omas raamistikus. Samal ajal uuris katoliiklik teoloogia õigeksmõistuõpetuse tähendust Augsburgi usutunnistuses. Siin panakse Lutheri reformatoorsed taotlused luterlike usutunnistuskirjade kujunemise avaramasse konteksti, leides, et Augsburgi usutunnistust võib näha ühtaegu nii reformatsiooni põhitaotluste kui ka kiriku ühtsuse säilitamise väljendusena.

KONSENSUST ETTEVALMISTAVAD OIKUMEENILISED PROJEKTID

24. Need pingutused viisid otse oikumeenilise projektini, mille algatasid 1980. a saksa luterlikud ja katoliiklikud teoloogid Augsburgi usutunnistuse 450. aastapäeva puhul ja mille sisuks oli Augsburgi usutunnistuse tunnustamine katoliiklaste poolt. Samast projektist alguse saanud hilisema protestantlike ja katoliiklike teoloogide oikumeenilise töörühma mahukad töötulemused on viinud uurimuse *The Condemnations of the Reformation Era: Do They Still Divide? (Reformatsioonaja hukkamõistmised: Kas ikka veel lahutav jõud?)*³ ilmuniseni.

³ Karl Lehmann ja Wolfhart Pannenberg (toim.), *Condemnations of the Reformation Era: Do They Still Divide?* Tõlk. Margaret Kohl. Minneapolis, MN: Fortress, 1990.

25. Selle uurimise alusel koostatud *Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest*,⁴ millele kirjutasid alla Luterlik Maailmaliit ja Rooma-katoliku Kirik aastal 1999, samuti USA dialoogi käigus koostatud *Õigeksmõistmine usu läbi (Justification by Faith)*,⁵ kinnitasid luterlaste ja katoliiklaste üksmeelt õigeksmõistuõpetuse põhitõdedes.

KATOLIIKLUSE ARENGUD

26. Vastates eelnevate aastakümnete vaimsele, liturgilisele ja patristilisele ärkamisele, tegeles Vatikani teine kontsiil selliste teemadega nagu suhtumine Pühakirjasse kiriku elus, kõigi ristitute üldise preesterluse taasavastamine, vajadus kiriku pideva puhastumise ja uuenumise järele, kiriku ameti mõistmine teenimisena, samuti inimese vabaduse ja vastutuse tähtsus, kaasa arvatud usuvabadus.
27. Seega kinnitas kontsiil, et pühitsust ja tõde on olemas ka väljaspool roomakatoliku kiriku struktuure. See kinnitas, et „mõned, isegi väga paljud elemendid ja taevavarad, mis üheskoos ehitavad ja elustavad Kirikut ennast, võivad olla olemas ka väljaspool Katoliku Kiriku nähtavaid piire,“ loetledes nendest „Jumala kirjutatud sõna; elu armus; usku, lootust ja armastust koos teiste Püha Vaimu seesmistest andide ja nähtavate elementidega“ (UR 3).⁶ Seega rääkis kontsiil „paljudest liturgia koostisosadest kristluses“, mida kasutavad ka eraldiseisvad „vennad“, ning ütles, et „on suurim tõenäosus, et need äratavad elu armus viisil, mis on lähtuvalt kiriku või koguduse loomusest erinevad. Neid liturgilisi tegevusi tuleb näha tõeliste teedena päästvasse osadusse“ (UR 3). Tunnustus ei käi mitte üksnes nende kogukondade üksikute elementide ja tegevuste, vaid „eraldiseisvate kirikute ja

⁴ Luterlik Maailmaliit/Paavstlik Kristlaste Ühtsuse Edendamise Nõukogu, Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre. Frankfurt am Main: Verlag Otto Lembeck / Paderborn: Bonifatius-Verlag, 1999. Eesti k. Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest. Kasutatud 30.01.2017 <http://www.eelk.ee/et/kiriku-korraldus/toovaldkonnad/valissuhted-ja-oikumeenia/lepingud-ja-deklaratsioonid/uhisavaldus-oigeksmoistuopetusest/>

⁵ H. George Anderson, T. Austin Murphy, Joseph A. Burgess (toim.), *Justification by Faith, Lutherans and Catholics in Dialogue VII*. Minneapolis, MN: Augsburg Publishing House, 1985.

⁶ Teise Vatikani kontsiili dekreet oikumeeniast *Unitatis Redintegratio* = UR 3.

kogukondade“ eneste kohta. „Sest Kristuse Vaim ei hoidu kasutamast neid kui päästevahendeid“ (UR 1.3).

28. Katoliikliku teoloogia uuenduse vaimus, nagu see on saanud nähtavaks Vatikani teisel kontsiilil, on katoliiklastel tänapäeval võimalus hinnata Martin Lutheri reformide põhjuseid ning vaadelda neid avatusega, mis varem tundus võimatu.
29. Selle juurde kuuluv lähenemine Lutheri ideedele on viinud tema katoolsuse ümberhindamisele, mis toimus seoses äratundmisega, et tema taotlus polnud mitte kirikut lõhestada, vaid reformida. Seda väljendavad selgelt kardinal Johannes Willebrands ja paavst Johannes Paulus II.⁷ Nende kahe Lutheri elu ja teoloogia tunnusjoone taasavastamine viis uue, oikumeenilise, Lutheri kui „evangeeliumi tunnistaja“ mõistmise juurde.
30. Küllastades aastal 2011 Erfurti augustiinlaste kloostrit, kus Luther oli elanud mungana kuus aastat, mõistis paavst Benedictus XVI, kuidas Martin Lutheri isik ja teoloogia esitavad tänapäevalgi katoliiklikule teoloogiale vaimulikke ja teoloogilisi väljakutseid. Paavst Benedictus XVI väljendus järgnevalt: „See, mis teda [Lutherit] pidevalt taga ajas, oli küsimus Jumalast, terve tema elutee sügav kirk ja liikumapanev jõud. „Kuidas ma leian armulise Jumala?“ – see küsimus puudutas tema südant ning pani aluse kogu tema teoloogilisele otsingule ja sisemisele võitlusele. Seega polnud teoloogia tema jaoks enam mingi akadeemiline teema, vaid võitlus iseenda pärast, mis omakorda oli võitlus Jumala pärast ning võitlus Jumalaga. „Kuidas ma leian armulise Jumala?“ Teadmine sellest küsimusest, kogu tema elu liikumapanevast jõust, puudutab minu südant ikka ja jälle. Sest keda tegelikult see tänapäeval üldse huvitaks – isegi kristlaste seas? Millist tähendust omab Jumala-küsimus meie elus? Meie jutlustes? Tänapäeval lähtub enamus inimesi, isegi kristlasi, sellest, et tegelikult ei huvitagi Jumalat meie patud ega voorused.“⁸

⁷ Jan Willebrands, Lecture to the 5th Assembly of the Lutheran World Federation, on July 15, 1970. — La Documentation Catholique (6 September 1970), 766. Johannes Paulus II, Letter to Cardinal Willebrands for the Fifth Centenary of the Birth of Martin Luther. — Information Service, nr. 52, 1983/II, 83–84.

⁸ Benedictus XVI kohtumisel Saksamaa Evangeelse Kiriku Nõukogu esindajatega 23.09.2011, www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20110923_evangelical-church-erfurt_en.html.

LUTERLUSE ARENGUD

31. Ka luterlaste hulgas on Lutheri-uurimus teinud läbi märgatava arengu. Kahe maailmasõja kogemused riisusid usu inimkonna progressi ajaloo käigus ning kristluse ja Lääne kultuuri seotusesse teineteisega, samal ajal avas tärkav kerümaatiline teoloogia uue tee Lutheri käsitlemiseks. Dialoog ajaloolastega aitas ühendada ajaloolised ja sotsiaalsed mõjutegurid reformatsiooniliikumiste kirjeldustega. Luterlikud teoloogid märkasid, kuivõrd läbipõimunud olid omavahel teoloogiline tunnetus ja poliitilised huvid mitte ainult katoliiklaste poolel, vaid ka nende enda leiris. Dialoog katoliiklike teoloogidega aitas neil saada üle ühekülgsest konfessionaalsest lähenemisest ning olla omaenda traditsioonide suhtes enesekriitilisem.

OIKUMEENILISTE KÕNELUSTE TÄHTSUS

32. Dialoogipartneritel on kohustus pidada kinni omaenda kiriku õpetusest, väljendavad ju need – nende endi veendumuste järgi – usu tõde. Õpetuslikes küsimustes ilmneb suuri ühtelangevusi, kuid need võivad ka erineda, olles oma väljendusviisis mõnikord isegi vastuolus. Esimesed teevad dialoogi võimalikuks, viimased aga hädavajalikuks.
33. Dialoog näitab, et partnerid räägivad erinevaid keeli ja mõistavad sõnade tähendust erinevalt; nad tõmbavad piirjooni mõistete vahele erinevalt ja mõtlevad erinevaid mõttemudeleid kasutades. Kuid eriarvamus väljenduses pole mitte alati eriarvamus asjas eneses. Määratlemaks täpset seost mingite õpetusartiklite vahel, tuleb tekste tõlgendada nende tekkeaja konteksti valguses. Alles see näitab, kus on vastuolu tegelik ja kus mitte.
34. Oikumeeniline dialoog on eemaldumine mõtteviisidest, mis tekivad konfessionaalsetest erinevustest ja mis rõhutavad neid. Dialoogis vaatavad partnerid selle asemel esmalt, mis on neil ühist, ning alles siis kaaluvad nad oma erinevuste tähenduslikkust. Siiski ei jäeta erinevusi tähelepanuta ega suhtuta neisse ükskõikselt, oikumeeniline dialoog tähendab ju üheskoos kristliku usu tõe otsimist.

III PEATÜKK

AJALOOLINE LÜHIKOKKUVÕTE LUTERLIKUST REFORMATSIOONIST JA KATOLIIKLIKUST VASTUSEST SELLELE

35. Täna oleme me võimelised jutustama luterliku reformatsiooni lugu üheskoos. Kuigi luterlastel ja katoliiklastel on erinevad vaatepunktid, on oikumeeniline dialoog ühise minevikusündmustele mõtlemise viisi leidmise otstarbel võimaldanud liikuda edasi traditsiooniliste – kas siis protestantlusevastaste või katoliiklusevastaste – hermeneutikate juurest. Järgnev peatükk ei kirjelda mitte küll kogu ajalugu ega kõiki vaidlusküsimusi, kuid tõstab esile mõned olulisemad punktid reformatsiooni ajaloos või kuueteistkümnenda sajandi teoloogias.

MIDA TÄHENDAB REFORMATSIOON?

36. Antiikajal tähendas ladinakeelne nimisõna *reformatio* olemasoleva halva seisundi tagasiviimist heade aegade juurde minevikus. Keskajal kasutati *reformatio* mõistet väga sageli just kloostrireformist rääkides. Mungaordude *reformatio* oli võitlus distsipliini ja vagaduse kadumise vastu. Üks suurimaid reformiliikumi si pärineb kümnenda sajandi Cluny kloostrist.
37. Hiliskeskajal nähti reformi möödapääsmatuse mõtet kogu kirikut hõlmavana. *Reformatio* teemaga tegelesid kirikukontsiilid ja peaaegu iga Püha Rooma Keisririigi riigipäev. Konstanzi kirikukogu (1414–1418) pidas hädavajalikuks kiriku reformi „peas ja liikmetes“.⁹ Üks laialtlevinud reformiteemaline tekst pealkirjaga *Reformacion keyser Sigmunds* kutsus üles õige korra taastamisele

⁹ Konstanzi kirikukogu, 3. istung, 26. märts 1415.

pea igal elualal. Reformatsiooni mõte oli viieteistkümnenda sajandi lõpuks levinud nii valitsuste tasandil kui ülikoolides.¹⁰

38. Luther ise kasutas „reformatsiooni“ mõistet harva. Oma „Üheksakümne viie teesi kommentaaris“ märgib Luther: „Kirik vajab sellist reformatsiooni, mis pole ei ühe inimese nagu paavsti töö ega ka paljude inimeste nagu kardinalide töö, mida on viimati ne kontsiil tõestanud, vaid see on kogu maailma töö, jah, see on Jumala enda töö. Kuid üksnes Jumal, kes on loonud kõik ajad, teab, millal on selle reformatsiooni aeg.“¹¹ Mõnikord on Luther kasutanud sõna „*reformatio*“ kirjeldamaks parandusi elukorralduses, näiteks ülikoolide korralduses. Oma reformtraktaadis „Saksa rahva kristlikule aadlile“ aastast 1520 soovis ta „üht õiget ja vaba kirikukogu“, millel oleks võimalik arutleda ettepanekuid reformiks.¹²
39. Mõistega „reformatsioon“ hakati tähistama teineteisega seotud ajaloosündmusi, mis hõlmavad kitsamalt aastaid 1517 kuni 1555, seega Martin Lutheri „Üheksakümne viiest teesist“ Augsburgi usurahuni. Teoloogiline ning kiriklik vaidlus, mille päästis valda Lutheri teoloogia, põimus ajastuolude sunnil kiiresti poliitika, majanduse ja kultuuriga. Seega ulatub mõiste „reformatsioon“ palju kaugemale sellest, mida Luther ise oli õpetanud või taotlenud. „Reformatsiooni“ mõiste terve ajastu tähistusena pärineb Leopold von Rankelt, kes juurutas üheksateistkümnendal sajandil „reformatsiooniajast“ rääkimise tava.

¹⁰ Vt Luterliku Maailmaliidu ja Paavstliku Kristlaste Ühtsuse edendamise Nõukogu publikatsioon Kiriku apostellikkus (The Apostolicity of the Church). — Study Document of the Lutheran–Roman Catholic Commission on Unity. Minneapolis, MN: Lutheran University Press, 2006, 92, art. 8. (= ApC).

¹¹ Martin Luther, 95 teesi seletused. — D. Martin Luthers Werke (Weimar, 1883jj) (=WA) 1, 62, 27–31.

¹² Martin Luther, Saksa rahva kristlikule aadlile. — Urmas Petti (toim.), Martin Luther, Valitud tööd. Tartu: Ilmamaa, 2012, 86.

REFORMATSIOONI VALLAPÄÄSTJA: VAIDLUSED INDULGENTSIDEST

40. 31. oktoobril 1517 saatis Luther oma üheksakümmend viis teesi pealkirjaga „Väitlus indulgentside väe selgitamiseks“ kirjalisana Mainzi peapiiskop Albrechtile. Oma kirjas väljendas Luther sügavat muret indulgentsidest jutlustamise ja indulgentside praktika pärast peapiiskopi territooriumil ning palus tungivalt seda muuta. Samal päeval kirjutas ta kirja omaenda piiskopkonna piiskopile, Brandenburgi Hieronymusele. Kui Luther saatis oma teesid vaid mõnele kolleegile ning naelutas need väga tõenäoliselt Wittenbergi lossikiriku uksele, siis soovis ta sellega algatada akadeemilist disputatsiooni lahtistest ja lahendamata küsimustest seoses indulgentside teooria ja praktikaga.
41. Tolle aja vagaduses mängisid indulgentsid suurt rolli. Indulgentsi mõisteti kui vabastust ajalikust karistusest patu eest, mille süü oli juba andeks antud. Kristlased võisid saada indulgentsi teatud tingimustel nagu palve, halastusteo ja almuseandmise eest, andjaks kirik, mille kohta õpetati, et kiriku käes on kasutada Kristuse ja pühakute hüvitustegude vara ja selle jagamine kahetsejaile.
42. Lutheri arvates kahjustas indulgentside praktika kristlikku vaimust. Ta seadis küsimuse alla, kas indulgentsid võivad vabastada kahetsejat karistusest, mille Jumal on määranud; kas karistusi, mille on määranud preestrid, saab kanda üle puhastustulle; kas karistuste parandav ja puhastav otstarve ei tähenda, et tõeline kahetseja peaks eelistama karistuste kandmist nendest vabastamisele; ning kas indulgentside eest antav raha ei tuleks anda hoopis vaestele. Samuti seadis ta küsimuse alla kiriku vara olemuse, millest paavst indulgentse jagas.

LUTHERI KOHTUPROTSESS

43. Lutheri „Üheksakümmend viis teesi“ levisid väga kiiresti üle kogu Saksamaa, pakkudes rohkelt kõneainet, kuna sellega kahtles indulgentside müügitulu. Peagi levis kuuldus, et Luther saab süüdistuse valeõpetuses. Juba detsembris 1517 oli Mainzi peapiiskop saatnud „Üheksakümmend viis teesi“ koos mõne lisaallikaga Rooma Lutheri teoloogia uurimiseks.

44. Reaktsioon teesidele üllatas Lutherit, sest ta polnud kavandanud sellest mitte avalikku sündmust, vaid pigem akadeemilist disputatsiooni. Ta kartis, et laiem publik mõistab tema teese vääriti. Seepärast avaldas ta märtsi lõpus 1518 rahvakeelse jutluse „Jutlus indulgentsist ja armust“ („Sermo von Ablass und Gnade“).¹³ Sellest kujunes eriti edukas pamflett, mis tegi Lutherist kiirelt saksa avalikkuse ees tuntud isiku. Luther kinnitas korduvalt, et tema teesid, kui neli esimest välja arvata, pole mitte tema kindlad väited, vaid disputatsiooni teesid.
45. Rooma oli mures, et Lutheri õpetus õõnestab kiriku õpetust ja paavsti autoriteeti. Seepärast kutsuti Luther oma teoloogia asjus Rooma kuuriakohtu ette kuulatavaks. Protsess viidi Saksi kuurvürsti Friedrich Targa soovil siiski üle Saksamaale, Augsburgi riigipäevale, kus kardinal Cajetanusele anti õigus küsitleda Lutherit. Paavsti mandaadi kohaselt pidi Luther kas võtma oma õpetuse tagasi või, kui Luther keeldunuks, oli kardinalil voli panna Luther otsekohe kirikuvande alla ja tuua vangina Rooma. Pärast kohtumist koostas Cajetanus ettekande õpetusametile ja paavst avaldas selle peagi pärast ülekuulamist Augsburgis, vastamata ühelegi Lutheri argumendile.¹⁴
46. See kahemõttelisus põhiküsimuses kestis Lutheri ekskommunikatsioonini viinud protsessi lõpuni. Luther pakkus küsimused disputatsiooniks ja esitas argumendid. Nii tema kui avalikkus, kes oli tema seisukohtadest ja käimasolevast protsessist teadlik lendlehtede ja trükiste kaudu, ootas vastuargumente. Lutherile oli lubatud ausat kohtuprotsessi. Kuid kuigi talle oli lubatud, et teda kuulatakse, anti talle korduvalt teada, et ta peab kas oma väited tagasi võtma või ta kuulutatakse valeõpetajaks.
47. 13. oktoobril 1518 väitis Luther oma pidulikus *protestatio*’s, et tema õpetus on kooskõlas Püha Rooma Kirikuga ning et ta ei saa oma õpetust tagasi võtta, kui teda just tema eksimuses ei veenda. 22. oktoobril rõhutas ta taas, et tema mõtted ja õpetus jäävad Rooma Kiriku õpetuse raamesse.

¹³ Eesti k. ilmunud kogumikus Urmas Petti (toim.), Martin Luther. Valitud tööd, Tartu: Ilmamaa, 2012.

¹⁴ Leo X, Cum postquam, 9. november 1518. — H. Denzinger ja P. Hünermann (toim.), Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum (=DH). Freiburg 2001, 1448, vrd 1467 ja 2641.

EBAÕNNESTUNUD KOHTUMISED

48. Enne kohtumist Lutheriga oli kardinal Cajetanus uurinud hooliga Wittenbergi professori kirjutisi ja kirjutanud nendest isegi artikleid. Kuid Cajetanus tõlgendas Lutherit lähtudes omaenda mõistestikust ega mõistnud Lutheri arusaama usukindlusest, vaatamata sellele, et ta andis Lutheri seisukohti edasi täpselt. Luther seevastu ei tundnud kardinali teoloogiat, ning ülekoolamisel, mis ei andnud eriti võimalust diskussiooniks, sunniti Lutherit oma seisukohtadest taganema. See ei andnud Lutherile võimalust mõista kardinali seisukohti. On traagiline, et kaks kuueteistkümnenda sajandi väljapaistvaimat teoloogi kohtusid hereesiat käsitleval kohtuprotsessil.
49. Järgnevatel aastatel arenes Lutheri teoloogia kiiresti, tuues esile uusi vaidlusküsimusi. Süüdistatav teoloog nägi vaeva oma seisukohtade kaitsmisel ja liitlaste võitmisel ning tegi seda võitluses nendega, kes tahtsid temast teha valeõpetajat. Ilmus palju raamatuid nii Lutheri poolt kui vastu, kuid aset leidis vaid üks disputatsioon, 1519. a Leipzигis, kus ühel pool olid Andreas Bodenstein von Karlstadt ja Luther ning teisel pool Johannes Eck.

MARTIN LUTHERI HUKKAMÕISTMINE

50. Vahepeal oli protsess Lutheri vastu Roomas edenenud ning paavst Leo X otsustas lõpuks tegutseda. Täitmaks oma „karjaseameti“ ülesandeid, tundis paavst Leo X endal kohustust kaitsta „õiget usku“ nende eest, kes „Pühakirja väänavad ja võltsivad“, nii et see „pole enam Kristuse evangeelium.“¹⁵ Nõnda avaldas paavst bulla *Exsurge Domine* (15. juunil 1520), mis mõistis hukka Lutheri tekstidest kogutud nelikümmend üks väidet. Kuigi need kõik pärinevad Lutherilt ja on tsiteeritud õigesti, on nad kontekstist välja rebitud. *Exsurge Domine* kirjeldab neid väiteid, mis on „hereetilised ja solvavad, või valed, või vagasid kõrvu haavavad, või lihtsale inimesele ohtlikud, või katoelsele tõele

¹⁵ *Exsurge Domine*. — Peter Fabisch ja Erwin Iserloh (toim.), *Dokumente zur Causa Lutheri (1517–1521)*, kd 2. Münster: Aschendorffsche, 1991, 366; *Exsurge Domine*, DH 1451–1492; www.ewtn.com/library/papaldoc/l10exdom.htm.

vasturääkivad,¹⁶ näitamata, milline iseloomustus käib just millise väite kohta. Bulla lõpus väljendab paavst pettumust, et Luther polnud vastanud tema kutsetele väitlusele, kuigi tema lootis, et Luther parandab meelt ja pöördub oma eksimustest. Paavst Leo andis Lutherile kuuskümmend päeva oma „ekslikest“ väidetest taganemiseks, vastasel juhul ootas teda kirikuvande alla panemine.

51. Eck ja Aleander, kes avaldasid *Exsurge Domine* Saksamaal, nõudsid Lutheri teoste põletamist. Vastuseks põletas 10. detsembril 1520 rühm Wittenbergi teolooge mõned hiljem „kanoonilise õiguse“ tuntud raamatud ja veel mõned Lutheri vastaste raamatud, ning Luther pani põlema ka paavsti bulla. Nii sai selgeks, et Luther polnud valmis kahetsema. Luther pandi kirikuvande alla bullaga *Decet Romanum Pontificem* 3. jaanuaril 1521.

PÜHAKIRJA AUTORITEET

52. Vaidlusest indulgentside üle kasvas kiiresti vaidlus autoriteedi üle. Lutheri jaoks oli Rooma kuuria kaotanud oma autoriteedi, sest nad pidasid vormiliselt iseend autoriteediks, selle asemel et Piibli abil argumenteerida. Võitluste alguses olid Lutheri jaoks Pühakirja, kirikuisade ja kanoonilise traditsiooni teoloogiline autoriteet veel üks. Konflikti käigus murenes see ühtsus, sest Luther nägi, kuidas Rooma ametnikud tõlgendavad kaanoneid vastuolus Pühakirjaga. Katoliiklaste jaoks aga ei olnud vaidluseks mitte niivõrd Pühakirja ülimuslikkus, millega ka katoliiklased on nõus, kui just Pühakirja õige tõlgendus.
53. Luther aga, leidmata Rooma väidetele alust Piiblis või leides neis isegi vastuolusid Piibli sõnumiga, hakkas mõtlema paavstist kui Antikristusest. Selle tegelikult ehmatava süüdistusega mõtles Luther, et paavst ei lase Kristusel öelda, mida Kristus öelda tahaks, ning et paavst on seadnud end Piiblist kõrgemale, selle asemel et alluda selle meelevallale. Paavst aga väitis, et tema amet on seatud *iure divino* („jumaliku õigusega“), ent sellele ei leidnud Luther Piiblist tõestust.

¹⁶ Ibid., 368.

LUTHER WORMSIS

54. Vastavalt Saksa Rahva Püha Rooma Riigi seadustele tuli kirikuvande alla pandud inimene panna ka riigivande alla. Seevastu Wormsi riigipäeva liikmed nõudsid, et Lutherit võiks küsitleda keegi erapooletu autoriteet. Nõnda kutsuti Luther Wormsi ja keiser võimaldas Lutherile, nüüd hereetikuks kuulutatule, turvalise pääsu linna. Luther oli oodanud riigipäeval disputatsiooni, kuid temalt küsiti vaid, kas ta on kirjutanud tema ette lauale asetatud raamatud ja kas ta on valmis neist taganema.

55. Luther vastas taganemise nõudele kuulsate sõnadega: „Kui mind pole veendud Pühakirja tunnistusega või terve mõistusega (sest ma ei usalda ei paavsti ega kontsiili üksi, sest nagu hästi teada, on nad sageli eksinud ja rääkinud iseenele vastu), siis olen ma seotud Pühakirjaga, mida ma osundasin, ja minu südametunnistus on seotud Jumala sõnaga, ja ma ei saa võtta tagasi midagi, kuna see oleks kindlusetu ja vale südametunnistuse vastu. Jumal aidaku mind. Aamen.“¹⁷

56. Vastuseks pidas keiser Karl V tähelepanuväärse kõne, milles ta avas ka oma kavatsused. Keiser ütles, et ta pärineb pikast valitsejate reast, kes on alati pidanud oma kohuseks kaitsta katoliku usku „hingede õndsuseks“, ning et temal on seesama kohustus. Keiser põhjendas, et üksik munk peab eksima, kui tema arvamus räägib vastu kogu viimase tuhande aasta kristlikule usule.¹⁸

57. Wormsi riigipäev kuulutas Lutheri lindpriiks, kes tuleb vangistada või isegi tappa, ning käskis valitsejaid lüüa „luterlik ketserlus“ kõigi vahenditega. Kuna Lutheri nägemus oli paljude vürstide ja linnade jaoks siiski veenev, jätsid nad selle käsu täitmata.

¹⁷ Martin Luther, „Luther at the Diet of Worms,“ ingl. k. tõlk. Roger A. Hornsby. — LW 32:112–3. „Sõnad“ Sõna asemel, vt WA 7, 838, 7; sõnade „Siin ma seisan ja teisiti ma ei saa“ (vrd. WA 7, 838, 9) väljajätmisest, vt 113, n. 2: „Ladina tekstis, millele toetub tõlge, on need saksa keeles“, kuid „on üsna hästi tõestatud“, et Luther neid ei öelnud.

¹⁸ Fritz Reuter (toim.), Der Reichstag zu Worms von 1521: Reichspolitik und Luthersache. Köln ja Wien: Böhlau, 1981, kd 2, 226–29; vt ka LW 32, 114–15, n. 9.

REFORMATSIOONILIIKUMISE ALGUS

58. Lutheri evangeeliumikäsitus veenis kasvavat hulka preestreid, munki ja jutlustajaid, kes püüdsid selle sisu ka oma jutlustes edasi anda. Selle nähtavateks märkideks oli armulaua jagamine rahvale kahel kujul, mõned preestrid ja mungad abiellusid, paljusid paastureegleid ei järgitud enam, mõnikord rüvetati pilte ja reliikviaid.
59. Lutheril polnud kavatsust luua uut kirikut, see oli pigem osa avarast ja mitmetahulisest reformi ootusest. Tema osa kasvas pidevalt, kui ta püüdis anda oma panuse nende praktikate ja õpetuste reformimisse, mis tundusid olevad ainult inimliku autoriteedi poolt loodud ning Pühakirjaga vähem või rohkem vastuolus. Oma käsitluses „Saksa rahva kristlikule aadlile“ (1520) kaitses Luther kõigi ristitute preestriametit ja seega ilmikute aktiivset tegevust kiriku reformimisel. Reformatsiooniliikumises oli ilmikutel nii vürstide, magistraatide kui ka tavaliste inimeste näol oluline osa.

VAJADUS ÜLEVAATAMISE JÄRELE

60. Kuna reformide teostamiseks polnud mingit kesket kava ega keskasutust, võis linnades ja külades valitseda vägagi erinev olukord. Tekkis vajadus korraldada kirikute visitatsioonid. Kuna selleks oli vaja vürstide või magistraatide autoriteeti, palusid reformaatorid 1527. a Saksi kuurvürstil luua visitatsioonikomisjoni ja anda sellele volitused. Komisjoni ülesandeks polnud mitte üksnes vaimulike jutlustamise ning kogu teenimise hindamine, vaid ka nende töötasu eest hoolitsemine.
61. Komisjon kutsus ellu omamoodi kirikuvalitsuse. Superintendtide ülesanne oli teatud piirkonna vaimulike õpetuse ja eluviisi järele vaatamine. Komisjon jälgis ka jumalateenistuste korda ning kandis hoolt nende ühtsuse eest. 1528. a ilmus vaimulike käsiraamat, mis tegeles kõigi põhiliste õpetus- ja praktiliste küsimustega. See on mänginud edaspidises luterlike usutunnistuskirjade ajaloos olulist rolli.

PÜHAKIRI RAHVA KÄTTE

62. Koos oma kolleegidega Wittenbergi ülikoolist tõlkis Luther Piibli saksa keelde, nii et laiemgi rahvahulk sai seda ise lugeda ning võis lisaks muule kasule osaleda nüüd ka kirikuelu vaimulikul ja teoloogilisel hindamisel. Sel põhjusel rajasid luterlikud reformaatorid koole, nii poistele kui tüdrukutele, ning tegid tõsisel jõupingutusi veenmaks vanemaid oma lapsi kooli saatma.

KATEKISMUSED JA LAULUD

63. Parandamaks kristliku usu tundmist vaimulike ja ilmikute seas, kirjutas Luther laiemale lugejaskonnale oma Väikese Katekismuse ning pastoritele ja haritud ilmikutele Suure Katekismuse. Katekismused selgitasid Kümmet käsku, Meie Isa palvet ja usutunnistusi ning sisaldasid ka püha ristimise ja püha armulaua sakramendi seletust. Just Väike Katekismus, Lutheri mõjuvõimsaim raamat, on kasvatanud teadmisi usust tavaliste inimeste seas.
64. Need katekismused loodi inimestele abivahendiks kristlik elu elamisel ning teoloogilise ja vaimuliku otsustusvõime kasvatamisel. Katekismused ilmestavad tõsiasja, et reformaatorite jaoks ei tähendanud usk mitte üksnes lootust Kristusele ja tema töotulele, vaid ka etteantud usutõdedega nõustumist, mis on õpitavad ja mida tuleb õppida.
65. Edendamaks ilmikute osalemist jumalateenistusel kirjutasid reformaatorid koraale ja trükkisid lauluraamatuid. Need on mänginud luterlikus vaimususes kestva osa, nendest on saanud kogu kiriku väärtuslik pärand.

VAIMULIKUD KOGUDUSTELE

66. Nüüd oli luterlikel kogudustel rahvakeelne Pühakiri, katekismused, kirikulaulud, kirikukord, jumalateenistuse kord, kuid jäi veel üks suur raskus, nimelt vaimulike leidmine kogudustele. Esimestel reformatsiooniaastatel hakkasid luterlikeks vaimulikeks paljud preestrid ja mungad, nii et pastoreid oli piisavalt. Kuid see vaimulike värbamise viis ei osutunud viimaks piisavaks.

67. On tähelepanuväärne, et reformaatorid ootasid aastani 1535, enne kui hakkasid Wittenbergis oma ordinatsioone läbi viima. Augsburgi usutunnistus (*Confessio Augustana*, 1530) teatavad reformaatorid, et nad oleksid valmis olema kuulekad piiskoppidele, kui piiskopid ise lubaksid jutlustada evangeeliumi vastavalt reformatsiooni usule. Kuni see ei sünni, peavad reformaatorid valima, kas hoida alal traditsiooniline preestriordinatsioon piiskoppide poolt, loobudes seega reformatoorsest jutlusest, või jätkata reformatoorse jutlusega, kuid pastoreid ordineeriks teised pastorid. Reformaatorid valisid teise tee, viidates pastoraalkirjade tõlgendamise traditsioonile, mis läks tagasi Hieronymuseni varases kirikus.
68. Wittenbergi ülikooli usuteaduskonna õppejõud toimisid kiriku nimel, katsudes järele nii kandidaatide õpetust kui ka eluviisi. Tavaliselt ordineeriti Wittenbergis, mitte ordineeritava koguduses, sest vaimulik ordineeriti kogu kiriku teenistusse. Ordinatsioonitunnistused rõhutasid ordineeritava õpetuslikku kooskõla katoolse kirikuga. Ordinatsioonitalitus koosnes käte pealepanekust ja palvest Püha Vaimu poole.

TEOLOOGILISED KATSED ÜLETADA USUTÜLI

69. Augsburgi usutunnistus (1530) püüdis lepitada luterliku reformatsiooni käigus tekkinud usutüli. See tutvustab oma esimeses osas (1.–21. artikkel) luterlikku õpetust, mida peetakse olevat kooskõlas „ka üldise kiriku, ... Rooma kiriku“¹⁹ õpetusega, selle teine osa tegeleb muutustega, milliseid reformaatorid algatasid, selleks et parandada teatud „kuritarvitusi“ (22.–28. artikkel), kusjuures tuuakse ära muudatuste põhjused. Esimese osa lõpus kirjutatakse: „See on lühidalt öeldes kokkuvõtte õpetusest, mida meie kirikutes õige kristliku kasvatuse ja südametunnistuse lohutamise, aga ka usklike parandamise eesmärgil jutlustatakse ja õpetatakse ... see põhineb selgelt Pühakirjal ja ei ole, nii palju kui on kirikuisade kirjutistest võimalik välja lugeda, vastuolus ka üldise kristliku, isegi mitte Rooma kiriku õpetusega... Seepärast

¹⁹ Augsburgi usutunnistus. — Luterlikud usutunnistuskirjad. Tartu – Tallinn: SA Ajaleht Eesti Kirik – EELK Usuteaduse Instituut, 2014, 34.

käituvad need, kes tahavad meid ketseritena kirikuosadusest välja heita, hukka mõista ja vältida, väga ebasõbralikult.”²⁰

70. Augsburgi usutunnistus tunnistas luterlike reformaatorite kindlat soovi hoida alal kiriku ühtsust ja jääda ühte nähtavasse kirikusse. Osutades rõhutatult erinevuste vähestele tähtsusele, meenutab see just tänapäeva „diferentseeritud konsensust“.

71. Mõned Rooma kiriku teoloogid tundsid seepeale, et Augsburgi usutunnistusele on vaja vastata, ning koostasid kiiresti Augsburgi usutunnistuse Vastulause (*Confutatio Confessionis Augustanae*). *Confutatio* järgis täpselt Augsburgi usutunnistuse teksti ja argumentatsiooni. *Confutatio* autorid võisid siiralt kinnitada hulka Augsburgi usutunnistuses toodud kristlikke õpetusi nagu õpetused Kolmainsusest, Kristusest või ristimisest. Siiski mõistis *Confutatio* hukka hulga luterlikke õpetusi kirikust ja sakramentidest, toetudes selles Piiblile ja kirikuisadele. Kuna luterlasi *Confutatio* põhjendused ei veennud, alustati augusti lõpus 1530 ametlikke kõnelusi, lepitamaks erinevusi *Confessio Augustana* ja *Confutatio* vahel. Siiski ei suutnud see dialoog lahendada eriarvamusi õpetustes kirikust ja sakramentidest.

72. Teine katse lahendada usutüli olid usukõnelused (*Religionsgespräche*) Speyeris/Hagenaus (1540), Wormsis (1540–41), Regensburgis (1541–1546). Kõneluste kokkukutsujaks oli keiser või ka tema vend, kuningas Ferdinand, neid juhatas alati keisri esindaja. Eesmärgiks oli veenda luterlasi pöörduma tagasi nende vastaste arusaamade juurde. Kõnelused kulgesid tuntavalt ülekauldamise, intriigide ning poliitilise surve saatel.

73. Kõneluste tulemuseks oli *Regensburgi raamat* (*Regensburger Buch*) (1541), tähelepanuväärne raamat õigeksmõistuõpetusest, kuid erimeelsus armulauaõpetuses näis ületamatu. Lõpuks lükasid nii Rooma kui Luther kõneluste tulemused tagasi, mis viis läbirääkimiste lõpliku läbikukkumiseni.

²⁰ Ibid., 33–34.

USUSÕDA JA AUGSBURGI RAHU

74. Schmalkaldeni sõjas (1546–1547) luterlike alade vastu püüdis keiser Karl V võita nende vürste ja sundida neid ennistama senist kirikukorraldust. Alguses saatis keisrit edu. Ta võitis sõja (20. juulil 1547), tema sõjavägi oli juba Wittenbergis, kus keiser pidi sõdureid takistama Lutheri surnukeha hauast üles kaevamast ja põletamast.
75. Augsburgi riigipäeval (1547–1548) sundis keiser luterlasi nõustuma nn Augsburgi interimiga, mis viis lõpmatute kokkupõrgeteni luterlikel aladel. Õigeksmõistmist mõistis see tekst eelkõige kui armu, mis sünnitab armastust. See rõhutas kuulekust piiskoppidele ja paavstile. Siiski lubas see preestrite abielu ja armulauda kahel kujul.
76. Aastal 1552, pärast vürstide vandenõud, algas uus sõda keisri vastu, mis sundis ta Austriast põgenema. Selle tulemuseks olid rahukõnelused luterlike vürstide ja kuningas Ferdinandi vahel. Nii leidis oma lõpu sõjalisi vahendeid rakendav püüd kaotada „luterlik väärõpetus“ sootuks.
77. Sõda lõppes Augsburgi rahuga 1555. See rahulepe püüdis leida teid, kuidas võiksid erineva usulise veendumusega inimesed elada koos samal maal. Saksa riik tunnustas Augsburgi usutunnistuse territooriumeid ja linna nagu ka katoliiklikke territooriumeid, kuid mitte teist usutunnistust inimesi nagu reformeerituid või anabaptiste. Vürstidel ja magistraatidel oli õigus otsustada oma alamate religiooni üle. Kui vürst vahetas usku, pidi ka rahvas tema valitsusalal vahetama oma usku, välja arvatud seal, kus vürstideks olid piiskopid (*geistliche Fürstentümer*). Kui alamad ei nõustunud vürsti usuga, pidid nad välja rändama.

TRENTO KONTSIIL

78. Trento kontsiil (1545–1563), kutsutud kokku üks sugupõlv pärast Lutheri reforme, algas enne Schmalkaldeni sõda (1546–1547) ja lõppes pärast Augsburgi rahu (1555). Bulla *Laetare Jerusalem* (19. novembrist 1544) seadis kontsiilile kolm tööülesannet: parandada konfessionaalne lõhe, reformida kirik ja seada jalule rahu, et asuda valmistama kaitseplaani Ottomanide vastu.

79. Kontsiil otsustas, et iga istung peab koostama ühe dogmaatilise dekreeidi, mis kinnitaks kiriku usku, ja kiriku korraldusse puutuvat dekreeidi, mis aitaks reformida kirikut. Enamasti ei kirjeldanud dogmaatilised dekreedid usku teoloogiliselt ammendavalt, pigem keskendusid need õpetustele, mida reformaatorid rõhutasid erinevalt.

Pühakiri ja traditsioon

80. Sooviga hoida alal „evangeeliumi puhtust, puhastatuna kõigist eksitusist“, võttis kontsiil 8. aprillil 1546 vastu dekreeidi ilmutuse allikaist. Seda küll otseselt nimetamata, lükkas kontsiil tagasi *sola scriptura* põhimõtte, vaidlustades Pühakirja eraldamise traditsioonist. Kontsiil otsustas, et „kogu päästmistõe ja elu juhiste allikas“ on alal hoitud „üleskirjutatud raamatutes ja üleskirjutamata traditsioonides,“ lahendamata siiski Pühakirja ja traditsiooni suhte küsimust. Edasi õpetas see, et apostlite traditsioon usust ja moraalist on „katkematu järjepidevusega alles Katoliku Kirikus.“ Pühakirja ja traditsiooni tuleb võtta „sama uskliku meele ja aukartusega.“²¹
81. Dekreet loetles üles Vana ja Uue Testamendi kanoonilised raamatud.²² Kontsiil otsustas, et pühi Kirju ei tohi tõlgendada ei kiriku õpetuse ega kiriku „isade üksmeelse õpetuse“ vastaselt. Lõpuks kuulutas kontsiil, et Piibli vana ladina Vulgata väljaanne on „autentne“ tekst kirikus kasutamiseks.²³

Õigeksmõistmine

82. Õigeksmõistmise küsimuses mõistis kontsiil hukka nii Pelagiuse õpetuse tegudeõigusest kui ka õpetuse õigeksmõistmisest üksnes usust (*sola fide*), käsitledes usku eelkõige ilmutatud õpetuse tõseks pidamisena. Kontsiil kinnitas õigeksmõistmise kristoloogilist alust, kinnitades, et inimesed on pandud elama Kristusesse ja vajavad Kristuse armu kogu õigeksmõistmise käigus, kuigi selle

²¹ Trento kontsiil, neljas istung 8. aprillil 1546, dekreet kanoonilistest tekstidest.

²² Ibid.

²³ Ibid., Dekreet Pühade kirjade väljaannetest ja kasutamisest.

käik ei välista, et inimene võib armule kaasa aidata, teha oma vabast tahtest koostööd. Ta kuulutas, et õigeksmõistmise olemus ei ole mitte üksnes pattude andeksandmises, vaid ka „sisemise inimese pühitsemises ja uuendamises“ üleloomuliku armastuse läbi.²⁴ Õigeksmõistmise formaalne põhjus on „Jumala õigus, mitte see, mille läbi ta ise on õige, vaid see, millega ta teeb meid õige“, ning õigeksmõistmise lõppeesmärk on „Jumala ja Kristuse au ning igavene elu.“²⁵ Usu kohta öeldakse, et see on õigeksmõistmise „algus, alus ja juur“.²⁶ Õigeksmõistmise armu võib kaotada surmapatu tõttu, mitte üksnes usu kaotuse tõttu, kuid selle võib saada tagasi meelearanduse sakramendi kaudu.²⁷ Kontsiil kinnitas, et igavene elu on arm, mitte ainult tasu millegi eest.²⁸

Sakramendid

83. Seitsmendal istungil sõnastas kontsiil, et sakramendid on tavapärased vahendid, millega „igasugune tõeline õigus algab, või kui see on juba alanud, saab see tugevamaks, või kui see on kadunud, siis see taastatakse.“²⁹ Kontsiil määras kindlaks, et Kristus seadis seitse sakramenti ja seletas neid kui mõjusaid märke, mis põhjustavad armu riituse läbiviimise enese kaudu (*ex opere operato*) ja mitte lihtsalt nende vastuvõtja usu tõttu.
84. Vaidluse kohta armulauast mõlemal kujul sõnastati õpetus, et Kristust võetakse terviklikult ja jagamatuna vastu kummaski elemendis.³⁰ Pärast kontsiili lõppu 16. aprillil 1565 lubas paavst teatud tingimustel anda karikat ilmikutele mõnedes Saksamaa ja Habsburgide pärusmaade kirikuprovintsid.
85. Vastuseks reformaatorite kriitikale missaohvri kohta kinnitas kontsiil missat kui lepitusohvrit, mis teeb ristiohvri ligiolevaks. Kontsiil õpetas, et kuna missal toob preester Kristus needsamad

²⁴ Trento kontsiil, kuues istung, 13. jaanuar 1547, ptk VII.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., ptk VIII.

²⁷ Ibid., ptk XIV–XV.

²⁸ Ibid., ptk XVI.

²⁹ Trento kontsiil, seitsmes istung, 3. märts 1547, eessõna.

³⁰ Trento kontsiil, kahekümne esimene istung, 16. juuli 1562, ptk III, 2. kaanon.

ohvriannid, mis ristil, kuid erineval kombel, siis pole missa üks kord ja igaveseks toodud Kolgata ohvri kordus. Kontsiil seletas, et missat võib pidada pühakute auks või usklikke, nii elavate kui surnute, eest.³¹

86. Dekreet vaimulikust seisusest kuulutas ordinatsiooni sakramentaalset loomust ja Jumala käsul loodud kiriku hierarhiat.³²

Pastoraalsed reformid

87. Kontsiil algatas ka pastoraalsed reformid. Kontsiili reformdekreedid edendasid Jumala Sõna põhjalikumat kuulutamist, milleks asutati seminare preestrite paremaks väljaõppeks ning nõuti pühapäeviti ja pühadel jutlustamist. Piiskopid ja pastoriid olid kohustatud resideerima oma piiskopkondades ja kihelkondades. Kontsiil tühistas mitmed kuritarvitused jurisdiktsiooni, ordinatsiooni, patronaadiõiguse, benefiitside ja indulgentside asjus, samal ajal laiendades piiskoppide võimu. Piiskoppe volitati visiteerima nii nende jurisdiktsioonist vabastatud koguduste prebende kui ka vabastatud ordude ja kapiitlite karjaseametit. Piiskopid juhatasid provintsi ja piiskopkonna sinodeid. Usu paremaks õpetamiseks kutsus kontsiil üles kirjutama uusi katekismuseid nagu näiteks Petrus Canisiuse oma, mis olid ettevalmistuseks Rooma Katekismusele.

Tulemused

88. Trento kontsiil, kuigi see oli mõeldud suures osas vastuseks protestantlikule reformatsioonile, ei mõistnud siiski hukka mitte isikuid ega osaduskondi, vaid teatud õpetuslikke seisukohti. Kuna kontsiili õpetusdekreedid olid suurelt osalt vastused sellele, mida tunnetati kui protestantide eksiarvamusi, lõi see protestantide ja katoliiklaste vahele poleemilise õhustiku, määratledes katoliiklust protestantlusest ülemana ja selle vastasena. Sellisena peegeldasid nad suurt osa luterlikest usutunnistuskirjadest, mis määratlesid luterlust samuti vastandumise kaudu. Trento kontsiili

³¹ Trento kontsiil, kahekümne teine istung, 17. september 1562, ptk II, 3. kaanon.

³² Trento kontsiil, kahekümne kolmas istung, 15. juuli 1563, ptk III ja IV.

otsused olid katoliikliku identiteedi kujunemise aluseks kuni Teise Vatikani kontsiilini.

89. Trento kontsiili kolmanda istungjärgu lõpuks tuli kainelt tunnistada, et kiriku ühtsus Läänes on lagunenud. Luterlikel aladel kujunesid uued kirikustruktuurid. Augsburgi usurahu kindlustas aastal 1555 esimest korda püsivad poliitilised suhted, kuid need ei suutnud ära hoida suurt konflikti seitsmeteistkümnenda sajandi Euroopas, Kolmekümneaastast sõda (1618–1648). Sekulaarsete rahvusriikide teke tugevate konfessionaalsete eraldusjoontega jäi reformatsiooniajast päritud koormaks.

TEINE VATIKANI KONTSIIL

90. Kuigi Trento kontsiil määratles sajanditeks katoliiklaste suhted luterlastega, tuleb selle pärandit vaadata tänapäeval läbi Teise Vatikani kontsiili (1962–1965) tulemuste. See kontsiil tegi võimaliku katoliku kiriku osalemise oikumeenilises liikumises ning laskis jätta selja taha reformatsioonijärgse aja poleemilise õhusõjaku. Dogmaatiline konstitutsioon kirikust (*Lumen Gentium*), dekreet oikumeeniast (*Unitatis Redintegratio*), usuvabaduse deklaratsioon (*Dignitate Humanae*) ja dogmaatiline konstitutsioon Jumala ilmutusest (*Dei Verbum*) on katoliikliku oikumeenia alusdokumendid. Kuigi Teine Vatikani kontsiil kinnitas, et Kristuse kirik on katoliku kirik, tunnistas see ka, et „paljusid pühituse ja tõe elemente on ka väljaspool selle nähtavaid struktuure. Need elemendid kui Kristuse kiriku juurde kuuluvad annid on jõud, mis sunnivad katoelse ühtsuse poole“ (LG 8). Selles hinnatakse positiivselt katoliiklaste ühisosa teiste kristlike kirikutega nagu usutunnistused, ristimine ja Pühakiri. Kirikliku osaduse teoloogia kinnitas, et katoliiklased on tõelises – olgugi et ebatäiuslikus – osaduses kõigiga, kes tunnistavad Jeesust Kristust ja on ristitud (UR 2).

IV PEATÜKK

MARTIN LUTHERI TEOLOOGIA PÕHITEEMAD LUTERLASTE- ROOMAKATOLIIKLASTE DIALOOGI VALGUSES

91. Alates kuueteistkümnendast sajandist on nii Martin Lutheri kui luterliku teoloogia põhiväited olnud katoliiklaste ja luterlaste vahel vaidlusalusteks teemadeks. Oikumeeniline dialoog ja akadeemiline uurimus on analüüsinud ning püüdnud neid vastasseise ületada, kindlaks tehes, et terminoloogia, mõttestruktuuride ja probleemide erinevused ei välista veel teineteist.
92. Selles peatükis tutvustavad katoliiklased ja luterlased ühiselt mõningaid Martin Lutheri poolt kujundatud peamisi teoloogilisi seisukohti. Õpetuste ühine seletamine ei tähenda, nagu nõustuksid katoliiklased kõige siin esitatuga, mida Martin Luther on öelnud. Vajadus pideva oikumeenilise dialoogi ja vastastikuse mõistmise järele jääb. Kuid ikkagi oleme me jõudnud oma oikumeenilisel teekonnal nii kaugemale, et võime seda tunnistust üheskoos anda.
93. Oluline on teha vahet Lutheri teoloogia ja luterliku teoloogia, ning eelkõige, Lutheri teoloogia ja luterlike kirikute õpetuse vahel, nagu need väljenduvad nende usutunnistuskirjades. Igasugused oikumeenilised kõnelused võtavad seisukohti just eelkõige selle õpetuse suhtes. Siin aga on kohane keskenduda Lutheri teoloogiale, sest me tähistame just 31. oktoobri 1517 sündmuse aastapäeva.

PEATÜKI STRUKTUUR

94. See peatükk keskendub üksnes neljale teemale Lutheri teoloogias: õigeks mõistmisele, armulauale, ametile ning Pühakirja ja

traditsiooni küsimusele. Nende tähtsuse tõttu kiriku elus ning vastasseisude tõttu, mida need on sajandeiks põhjustanud, on neid luterlaste ja katoliiklaste dialoogis põhjalikult käsitletud. Järgnev kirjeldus kajastab selle dialoogi tulemuste vilju.

95. Iga teemat puudutav arutelu toimub kolmes etapis. Kõigepealt antakse edasi Lutheri nägemus igast neljast teoloogilisest teemast, seejärel lühike kirjeldus sellest, mis on siin oluline katoliiklastele. Seejärel näitab kokkuvõte, kuidas on Lutheri teoloogia pandud oikumeenilises dialoogis vestlusesse katoliku õpetusega. See osa rõhutab ühist arusaama ning osutab allesjäävatele eriarusaamadele.
96. Üheks oluliseks edaspidise diskussiooni teemaks on lähenemine teemadel, kus meie rõhuasetused on erinevad, pidades eriti silmas õpetust kirikust.
97. On oluline märkida, et mitte iga seisukohavõtt dialoogis luterlaste ja katoliiklaste vahel pole kantud samast konsensusest ega ole leidnud võrdset vastuvõttu katoliiklaste ja luterlaste juures. Kõrgeim autoriteet on dokumendil *Ühisavaldus õigeksmõistusest*, millele on Augsburgis, Saksamaal, 31. oktoobril 1999 alla kirjutanud Luterlik Maailmaliit ja Roomakatoliku kirik ning mille on kinnitanud Metodistide Maailmanõukogu aastal 2006. Kõnelused algatanud institutsioonid on saanud kätte teiste rahvusvaheliste ja rahvuslike dialoogikomisjonide ettekanded, kuid nende ettekannete kaal luterlike kirikute ja katoliku kiriku teoloogias ning elus on erinev. Kirikute juhtidel on edaspidigi vastutus oikumeeniliste dialoogide tulemuste väärtustamisel ja omaksvõtmisel.

MARTIN LUTHERI KESKAEGNE PÄRAND

98. Martin Luther oli sügavalt juurdunud hiliskeskajas. Ta võis olla ise nii keskaja teoloogiate esindaja, vaadelda neid kriitiliselt kui ka liikuda neist edasi. 1505. a sai temast augustiinlaste-eremiitide ordu vend Erfurtis ning 1512. a teoloogiaprofessor Wittenbergis. Oma teoloogilises töös pühendas ta põhitähelepanu eelkõige Piibli tõlgendamisele. Selline rõhu asetamine Pühakirjale oli täielikus kooskõlas sellega, mida augustiinlaste-eremiitide

ordu reeglid ühelt vennalt ootasid, nimelt õppida ja uurida Piiblit mitte üksnes iseenda, vaid ka teiste vaimulikuks hüveks. Kirikuisad, eelkõige Augustinus, mängisid Lutheri teoloogia arengus ja lõplikul kujunemisel olulist osa. „Meie teoloogia ja püha Augustinus astuvad soovitud samme edasi,“³³ kirjutas ta aastal 1517, ning Heidelbergi väitluses (1518) nimetas ta Augustinust apostel Pauluse „usaldusväärseimaks tõlgendajaks“³⁴. Seega oli Luther sügavalt juurdunud patristilises traditsioonis.

MONASTILINE JA MÜSTILINE TEOLOOGIA

99. Kuigi Lutheri hoiak skolastikute suhtes oli valdavalt kriitiline, elas, mõtles ja tegeles ta augustiinlase-eremiidina teoloogiaga kakskümmend aastat monastilise teoloogia traditsioonis. Üks mõjuvõimsamaid monastilisi teolooge oli Clairvaux' Bernard, keda Luther hindas kõrgelt. Lutheri viis tõlgendada Pühakirja kui Jumala ja inimeste kohtumispaika on selgelt kõrvutatav Bernard'i pühakirjatõlgendusega.
100. Seega olid Lutheri juured sügaval hiliskeskaja müstika traditsioonis. Ta leidis abi Johannes Tauleri (surnud 1361) Saksa jutlustest ja tundis, et need mõistavad teda. Peale selle avaldas Luther ise ühe tundmatu autori poolt kirjutatud müstilise teksti *Saksa teoloogia* (*Theologia Deutsch*, 1518). See tekst saavutas laia leviku ja tuntuse tänu Lutheri väljaandele.
101. Kogu elu oli Luther väga tänulik oma ordueestseisjale Johannes Staupitzile, kelle Kristusekeskne teoloogia oli lohutanud Lutherit raskustes. Staupitz oli pruudimüstika esindaja. Luther tunnustas korduvalt tema head mõju sõnadega „sellele õpetusele pani aluse Staupitz“³⁵, kiites teda „olemast kõigepealt minu isa selles õpetuses ja sünnitamast mind Kristuses.“³⁶ Hiliskeskajal kujunes

³³ Martin Luther, Kiri Johannes Langile, Wittenberg, 18. mai 1517. — WAB 1; 99, 8.

³⁴ Martin Luther, Heidelbergi väitlus. — Martin Luther, Valitud tööd 2012, 46.

³⁵ WA TR 1; 245, 12.

³⁶ Martin Luther, Kiri kuurvürst Johannes Friedrichile, 25. märts 1545. Vt Heiko Obermann, Luther: Man between God and the Devil, ingl. k. tõlk. Eileen Walliser-Schwarzbart. New Haven & London: Yale University Press, 1989, 152; WAB 11; 67, 7j.

ka omamoodi ilmikute teoloogia, nn vagadusteoloogia (*Frömmigkeitstheologie*), mis kõneles kristlikust elust väga praktiliselt ja keskendus vagaduse praktikale. See teoloogia pani ka Lutheri kirjutama traktaate otse ilmikutele. Ta käsitles sageli samu teemasid, kuid tegi seda enda vaatenurgast.

ÕIGEKSMÕISTMINE

LUTHERI ARUSAAM ÕIGEKSMÕISTMISEST

102. Ühe oma põhilise reformatoorse arusaama omandas Luther, mõeldes meeleeparanduse sakramendile, eriti seoses Matteuse 16:19-ga. Lähtuvalt oma keskaja haridusest oli ta õppinud, et Jumal annab andeks inimesele, kes kahetsedes pattu sooritab ülima armastuse teo Jumala vastu, millele Jumal vastab oma lepingu kohaselt (*pactum*), jagades uut armu ja andestust (*facienti quod in se est deus non denegat gratiam*³⁷), nii et preestril jääb üle vaid kuulutada, et Jumal on kahetsejale juba andeks andnud. Luther järeldas Matteuse 16 alusel vastupidist, nimelt et preester kuulutab kahetseja õigeks, ja et just selle akti kaudu tehakse patune Jumala nimel õigeks.

Jumala Sõna kui töotus

103. Luther mõistis Jumala sõnu kui sõnu, mis loovad, mida need ütlevad, ning millel on töotuse (*promissio*) loomus. Selline töotuse sõna öeldakse konkreetsel ajal ja konkreetses kohal konkreetse ütleva poolt ning see on suunatud konkreetsele inimesele. Jumala töotus on suunatud inimese usule. Usk omakorda haarab kinni sellest, mis on inimesele isiklikult töotatud. Luther väitis, et selline usk on ainus õige vastus Jumala töotuse sõnale. Inimest kutsutakse mitte vaatama iseenesele, vaid ainult Jumala töotuse sõnale ning usaldama seda täielikult. Kuna usk on rajatud Kristuse töotusele, annab see usklikule täieliku kindluse päästmises. Kes ei usu seda sõna, see teeb Jumalast valeliku, sellise, kelle sõna peale ei saa loota. Seega on uskmatust Lutheri jaoks suurim patt Jumala vastu.

³⁷ „Jumal ei keela oma armu sellele, kes teeb seda, mis on temas“.

104. Lisaks Jumala ja patukahetseja vahel toimuva selgitamisele meeleparanduse sakramendis, kujundab töötuse ja usu suhe ka Jumala ja inimese vahelist suhet Jumala sõna kuulutamisel. Jumal tahab rääkida inimestega, andes neile töötuse sõna, sakramendid on samuti sellised töötuse sõnad, mis näitavad Jumala tahet päästa inimkond. Teiselt poolt peavad inimesed Jumalaga suhtlema üksnes tema töötuseid uskudes. Usk sõltub üksnes Jumala töötustest; see ise ei saa luua kedagi ega midagi, millele inimene saaks loota.
105. Siiski ei saa inimene ise otsustada, kas ta tahab uskuda Jumala töötusesse; üksnes Püha Vaim võib talle seda töötust usaldusväärseks ilmutada ja seega inimeses usu luua. Jumala töötus ja inimese usk sellesse töötusesse kuuluvad kokku. Rõhutada tuleb mõlemat, töötuse „objektiivsust“ ja usu „subjektiivsust“. Lutheri järgi Jumal mitte ainult ei ilmuta oma tegusid kui teadmist, millega meie mõistus peab nõustuma; Jumala ilmutusel on alati ka soterioloogiline eesmärk, mis on suunatud usule ja usklike päästmisele, kes võtavad vastu töötused, mille Jumal annab „sinu eest“ kui Jumala sõna „minu eest“ või „meie eest“ (*pro me, pro nobis*).
106. Inimese päästmine on Jumala enese algatus, see sünnib üksnes armust. Armu saab vastu võtta üksnes kui kingitust, ja kuna see kingitus antakse töötuse kaudu, ei saa seda vastu võtta muidu kui usu läbi, mitte tegudega. Päästmine toimub üksnes armust. Siiski rõhutab Luther korduvalt, et õigeksmõistetud inimene teeb Vaimus häid tegusid.

Üksnes Kristuse läbi

107. Jumala armastuse, mida ta tunneb inimese vastu, kese, alus ja kehastus on Jeesus Kristus. Seega tuleb sõnu „üksnes armust“ seletada alati kui „üksnes Kristuse kaudu.“ Luther kirjeldab inimeste suhet Kristusega kasutades vaimuliku abielu võrdlust. Hing on pruut, Kristus on peigmees, usk on laulatussõrmus. Abieluõiguse järgi saab peigmehe omandist, milleks on õigus, pruudi omand, ja pruudi omandist, milleks on patt, peigmehe omand. See „rõõmus vahetus“ on pattude andeksandmine ja päästmine.

108. See võrdlus näitab, et midagi välist, nimelt Kristuse õigus, muutub millekski sisemiseks. Sellest saab hinge omand, kuid ainult ühenduses Kristusega, tema töotuste kaudu, mitte ilma temata. Luther väidab, et õigus on alati täiesti väljaspool meid, sest see on Kristuse õigus, kuid usus Kristusesse on sellest saanud täielikult seesmine õigus. Päästmise tõelisust võib õigesti mõista üksnes mõlemat külge võrdselt rõhutades. „Usus eneses on Kristus meie juures,“ ütleb Luther.³⁸ Kristus on „meie eest“ (*pro nobis*) ja „meis“ (*in nobis*) ning meie oleme Kristuses (*in Christo*).

Seaduse tähendus

109. Kõneledes seadusest selle teoloogilises või vaimulikus tähenduses, käsitles Luther ka inimelu reaalsust seotuna sellega, mida Jumal meilt nõuab. Jeesus räägib Jumala tahtest sõnadega „Armasta Issandat, oma Jumalat, kogu oma südamega ja kogu oma hingega ja kogu oma mõistusega“ (Mt 22:37). See tähendab, et Jumala käskusid saab täita ainult täieliku pühendumisega Jumalale. See ei hõlma mitte ainult tahet ja vastavaid väljapoole nähtavaid tegusid, vaid ka inimhinge ja –südame kõiki aspekte nagu tunded, igatsused, inimlikud püüdlused, see tähendab, ka neid hinge omadusi ja tegusid, mis kas ei allu tahtele üldse või alluvad sellele ainult kaudselt ja osaliselt vooruste läbi.
110. Seaduse ja moraali valdkonnas on vana, kõigile vaistlikult ilmne reegel, et kellelgi pole kohustust teha rohkem, kui ta on võimeline (*ultra posse nemo obligatur*). Seetõttu olid paljud teoloogid keskajal veendunud, et Jumala armastamise käsu piiriks on tahe. Selle tõlgenduse kohaselt ei oleks käsk armastada Jumalat nõudnud, et kõik hingeliigutused peaksid olema suunatud ja pühendatud Jumalale. Pigem piisaks, kui ainult tahe armastab (s.t tahab) Jumalat üle kõige (*diligere deum super omnia*).
111. Siiski väitis Luther, et juriidiline ja moraalne arusaam seadusest ühelt poolt ja teoloogiline teiselt poolt erinevad suuresti. Jumal ei kohanda oma käskusid langenud inimese tingimustele vastavaks. Jumala armastamise käsk teoloogilises tähenduses näitab inimkonna olukorda ja armetust. Nagu Luther kirjutab *Disputationis skolastilise teologia vastu*: „Vaimulikult mõistes inimene

³⁸ WA 40/II; 229, 15.

ei tapa, ei riku abielu, ei varasta [ainult] siis, kui ta pole vihane ega tunne himu.“³⁹ Sellest seisukohast ei täideta Jumala seadust mitte niivõrd väliste tegude, tööde või tahtega, vaid kogu inimese täieliku pühendumisega Jumala tahtele.

Osasaamine Kristuse õigusest

112. Lutheri seisukoht, et Jumal nõuab oma seaduse täitmisel täielikku pühendumist, seletab, miks Luther rõhutab nii kindlalt meie täielikku sõltuvust Kristuse õigusest. Kristus on ainus, kes on Jumala tahte täielikult täitnud, ja kõik teised inimesed võivad saada õigeks rangelt, s.t teoloogiliselt võttes, ainult siis, kui me saame osa Kristuse õigusest. Seega on meie õigus alati väline õigus, kuna see on Kristuse õigus, kuid sellest peab saama meie õigus, mis on sisemine usust Kristuse töötusesse. Üksnes Kristuse täielikust Jumalale pühendumisest osa saades võime me saada täielikult õigeks.
113. Kuna evangeelium töötab meile: „Siin on Kristus ja tema Vaim,“ siis pole mingit osasaamist Kristuse õigusest ilma meid uuendava Püha Vaimu väeta. Seega on elu õigena ja elu uuendatuna teineteisega lähedalt ja lahutamatu seotud. Luther ei kritiseerinud kaasaegseid teolooge nagu Gabriel Biel mitte sellepärast, et nad oleksid armu muutvat väge liigselt rõhutanud; vastupidi, ta heitis neile ette, et nad ei rõhutanud seda piisavalt kui alust tõelisele muutusele uskliku elus.

Seadus ja evangeelium

114. Lutheri järgi ei jõua see uuenemine, niikaua kui me elame, iial täiuseni. Seepärast on Lutheri jaoks saanud oluliseks üks teine inimese päästmist seletav võrdlus apostel Pauluselt. Rm 4:3 räägib Paulus Aabrahamist (Gn 15:6, „Ja ta uskus Issandat ning see arvati temale õiguseks“) ja järeldab: „Aga sellele, kes tegusid ei tee, vaid usub temasse, kes teeb õigeks jumalakartmatu, arvatakse õiguseks tema usk“ (Rm 4:5).

³⁹ Martin Luther, Disputatsioon skolastilise teoloogia vastu (1517). — WA 1, 227, 17–18.

115. See Rooma kirja tekst kasutab forensilist keelt kellegi õigeks kuulutamisest kohtusaalis. Kui Jumal kuulutab kellegi õigeks, siis muudab see tema olukorda ja loob uue tegelikkuse. Jumala kohtuotsus ei jää „väljapoole“ inimest. Luther kasutab tihti seda Pauluse võrdlust rõhutamaks, et Jumal võtab vastu ja päästab kogu inimese, kuigi õigeksmõistetud inimese sisemise uuenemise käik ei jõuagi maiises elus täieliku Jumalale pühendumiseni.
116. Kui usklikud, kelles toimub uuenemine Püha Vaimu kaudu, ei täida me veel täielikult Jumala käsku armastada Jumalat kogu südamest, seega ei vasta me Jumala nõuetele. Seepärast on seadus meile süüdistajaks ja näitab meid kui patuseid. Seaduse seisukohast, kui seda mõista teoloogiliselt, usume me endid olevat ikka veel patused. Kuid evangeeliumi seisukohast, mis töötab meile: „Siin on Kristuse õigus“, oleme me õiged ja õigeks mõistetud, sest me usume evangeeliumi töötusesse. Nii mõistab Luther usklikku kristlast, kes on samal ajal õigeks mõistetud ja ikka veel patune (*simul iustus et peccator*).
117. Selles pole mingit vastuolu, sest meil on vaja teha vahet uskliku kahe erineva suhte vahel Jumala sõnasse: suhe Jumala sõnasse kui Jumala seadusesse, mis mõistab kohut patuse üle, ja suhe Jumala sõnasse kui Jumala evangeeliumisse, kui võrd Kristus lunastab. Esimesest vaatepunktist me oleme patused, teisest vaatepunktist aga õigeksmõistetud ja vagad. See viimane on valdav suhe. See tähendab, et Kristus haarab meid kaasa pidevasse uuenemisse, kui meie vaid usume tema töötust, et me oleme igavesti päästetud.
118. See on põhjus, miks Luther rõhutas nii väga kristlase vabadust: vabadust olla üksnes armust, üksnes usust Kristuse töötusesse Jumala poolt vastu võetud; vabadust seaduse süüdistusest, sest patud on andeks antud, ning vabadust teenida ligimest iseeneslikult, püüdmata selle läbi mingeid teeneid koguda. Loomulikult on õigeksmõistetud inimene kohustatud täitma Jumala käske ja ta teeb seda Püha Vaimu mõjul. Just nii seletab Luther Väikeses Katekismuses: „Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et me ...,“ millele järgnevad vastavalt iga käsu seletused.⁴⁰

⁴⁰ Martin Luther, Väike Katekismus. — Luterlikud usutunnistuskirjad 2014.

KATOLIIKLASTE KAALUTLUSED SEoses ÕIGEKSMÕISTMISEGA

119. Juba kuueteistkümnendal sajandil oli luterlaste ja katoliiklaste seisukohtade vahel inimese vajadusest Jumala armu järele ja inimese võimetusest jõuda päästmisele omaenese väest laialdane kokkulangevus. Trento kontsiil õpetas selgelt, et patune ei saa õigeks ei seadusest ega inimlikust pingutusest, mõistes hukka igäühe, kes ütles, et „inimene võib saada Jumala ees õigeks oma enda tegudest, olgu need tema loomulikest võimetest või seaduse õppimisest, ilma Jumala armuta Kristuses Jeesuses.“⁴¹
120. Kuid mõned Lutheri seisukohad leiti katoliiklaste meelest siiski olevat murettekitavad. Katoliiklastele põhjustasid muret mõned Lutheri väljendused, mis äratasid kahtlust, näiteks kas Luther mitte ei eita inimese vastutust oma tegude eest. See seletab, miks Trento kontsiil rõhutas inimese isiklikku vastutust ja võimet teha Jumala armuga koostööd. Katoliiklased rõhutasid, et õigeksmõistetud inimene peab tegutsema kaasa seal, kus arm tema elus kuju võtab. Nõnda annavad inimlikud pingutused õigeksmõistetu elus oma panuse tugevamale kasvule armus ja osaduses Jumalaga.
121. Peale selle tundus katoliiklasest lugejale, et Lutheri õpetus patuse forensilisest õigeks kuulutamisest eitab Jumala armu loovat väge patu võitmisel ja õigeksmõistetu muutmisel. Katoliiklased tahtsid rõhutada mitte ainult pattude andeksandmist, vaid ka patuse pühitsemist. Seega saab kristlane just pühitsemise käigus „Jumala õiguse“, nii et Jumal teeb temast õige.

LUTERLASTE JA ROOMAKATOLIIKLASTE DIALOOG ÕIGEKSMÕISTUÕPETUSEST

122. Luther ja ka teised reformaatorid pidasid õpetust patuse õigeksmõistmisest „esimeseks ja tähtsaimaks artiklik“⁴², „kõigi kristlike õpetuste juhiks ja kohtumõistjaks“⁴³. See on põhjus, miks lõhe

⁴¹ Trento kontsiil, kuues istung, 13. jaanuar 1547, 1. kaanon.

⁴² Martin Luther, Schmalkaldeni artiklid. — Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 180.

⁴³ WA 39/I; 205, 2–3.

selles küsimuses on nii sügav ja töö sellest lõhest ülessaamiseks on omandanud sellise prioriteetsuse katoliiklaste ja luterlaste suhetes. Kahekümnenda sajandi teisel poolel kujunes sellest vastasseisust mahukas uurimisteema nii üksikteoloogide jaoks kui ka arvukatel kohalikel ja rahvusvahelistel vaidluskõnelustel.

123. Nende uurimuste ja kõneluste tulemused on võetud kokku *Ühisavalduses õigeksmõistuõpetusest* (ÜÕÕ) ning kiidetud 1999. a ametlikult heaks Roomakatoliku kiriku ja Luterliku Maailmaliidu poolt. Järgnev kirjeldus põhineb sellel ühisavaldusel, näidates kujunenud diferentseeritud konsensust, mis koosneb ühistest seisukohtadest koos kummagi poole erinevate rõhuasetustega, samas kinnitades, et erimeelsused ei muuda ühisosa kehtetuks. See on konsensus, mis ei välista erinevusi, vaid sisaldab neid selgesõnaliselt.

Üksnes armust

124. Katoliiklased ja luterlased tunnistavad: „üksnes armust, usu läbi Kristuse päästeteosse ja mitte meiepoolsete teenete tõttu, oleme vastu võetud Jumala poolt ja vastu võtnud Püha Vaimu, kes uuendab meie südamed ning varustab ja kutsub meid headele tegudele“ (ÜÕÕ 15). Väljendit „üksnes armust“ seletatakse veel järgnevalt: „sõnum õigeksmõistmisest ... kõneleb meile, et patustena võlgname oma uue elu ainult Jumala andestavale ja uuendavale armule, mille Tema annina osaks annab ja mille meie usu läbi vastu võtame – seda mitte mingil moel ise ära teinides“ (ÜÕÕ 17).⁴⁴
125. Selles raamistikus on võimalik määrata inimese vabaduse piirid ja väarikus. Väljendit „üksnes armust“, kui see räägib inimese teest päästmise poole, tõlgendatakse järgnevalt: „Me tunnistame koos, et kõik inimesed sõltuvad oma pääste suhtes täielikult Jumala päästvast armust. Vabadus suhtes isikute ja asjadega selles maailmas, mida inimesed omavad, pole vabaduseks seoses päästega“ (ÜÕÕ 19).
126. Kui luterlased väidavad, et inimene võib õigeksmõistmist üksnes vastu võtta, „tahavad nad sellega välja lülitada iga võimaluse oma

⁴⁴ Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest, op. cit. (märkus 4).

õigeksmõistmisele kuidagi kaasa aidata. Sellega ei lükka nad ümber, et usklikud saavad isiklikult täiesti osa oma usust, mis tõuseb Jumala sõnast“ (ÜÕÕ 21).

127. Kui katoliiklased räägivad armuks valmistumisest, armuga „kaasa toimimisest,“ mõtlevad nad inimese „isiklikku nõustumist ennast armu mõjuna, mitte inimlikest võimetest tõusva teona“ (ÜÕÕ 20). Seega ei vaidlusta nad ühist mõtet, et patused on „võimetud ise vabanemist otsides Jumala poole pöörduma või oma õigeksmõistmist Jumala ees ära teenima või päästet omaenda jõuga saavutama. Õigeksmõistmine toimub ainult Jumala armust“ (ÜÕÕ 19).
128. Kuna usku ei käsitleta üksnes tõesekspeetava teadmisenä, vaid südame usaldusena, mis toetub Jumala sõnale, siis võib ühiselt tõdeda: „Õigeksmõistmine leiab aset „üksnes armust“ (ÜÕÕ 15 ja 16), usu läbi ja mitte „meiepoolsete teenete tõttu“ (Rm 3:28, vrd art 25). (ÜÕÕ, lisa 2C)
129. Mida seni on teineteisest lahutatud ja üksnes ühe või teise konfessiooni, mitte mõlema juurde kuuluvana mõistetud, seda mõistetakse nüüd nende algses kooskõlas: „Kui inimesed saavad usus osa Kristusest, ei arvesta Jumal neile enam osaks nende pattu ja põhjustab neis Püha Vaimu läbi tegeva armastuse. Neid kaht Jumala armulise tegevuse aspekti ei saa lahutada“ (ÜÕÕ 22).

Usk ja head teod

130. On oluline, et luterlastel ja katoliiklastel oleks ühine nägemus usu ja tegude kooskõlast: usklikud „inimesed usaldavad Jumala armulist töötust õigeksmõistvas usus, mis sisaldab lootuse Jumala peale ja armastuse Tema vastu. See usk on tegev armastuses ja seepärast ei saa ega võigi kristlane olla ilma tegudeta“ (ÜÕÕ 25). Seepärast tunnistavad luterlased ka Jumala armu loovat väge, mis „mõjustab ... inimest kõigil tasanditel ja juhib ellu lootuses ja armastuses“ (ÜÕÕ 26). „Õigeksmõistmist üksnes usust“ ja „uuenemist“ tuleb eristada, kuid mitte eraldada.
131. Samal ajal „mistahes usu vabale kingile eelnev või järgnev ei saa olla õigeksmõistmise alus, ega seda ära teenida“ (ÜÕÕ 25). See-

pärast seostavadki katoliiklased uueksloova mõju õigeksmõistva armuga, mõtlemata sellele kui omadusele, mis oleks olemas ka ilma Jumalata või oleks „inimese omandiks, millest lähtuvalt ta saaks kaevata Jumala vastu“ (ÜÕÕ 27). See nägemus seostub pigem sellega, et õigeid muudetakse osaduses Jumalaga, neist tehakse Jumala lapsed, kes elavad uues osaduses Kristusega: „See uus isiklik suhe Jumalaga rajaneb terviklikult Jumala armul, jäädes jätkuvalt sõltuvaks armulise Jumala päästvast ja loovast tegevusest. Tema jääb endale ustavaks, nii et igaüks saab Talle loota“ (ÜÕÕ 27).

132. Heade tegude küsimuses väidavad luterlased ja katoliiklased üheskoos: „Samas tunnistame, et Jumala käsud säilitavad oma kehtivuse õigeksmõistetute tarvis“ (ÜÕÕ 31). Nii Jeesus kui apostlik Pühakiri kutsuvad kristlasi üles tegema armastuse tegusid, mis „järgnevad õigeksmõistmisele ja on selle viljad“ (ÜÕÕ 37). Hoidumaks käskude kohustava nõude valestimõistmisest lisatakse: „Kui katoliiklased rõhutavad, et õigeksmõistetu peab täitma Jumala käske, ei eita nad sellega, et Jeesuse Kristuse läbi on Jumal armuliselt töötanud oma lastele igavese elu anniks“ (ÜÕÕ 33).
133. Nii luterlased kui ka katoliiklased tunnevad heade tegude väärtust osaduse süvenemisel Kristusega (vrd ÜÕÕ 38j), isegi kui luterlased rõhutavad, et õigus kui see, et Jumal võtab inimese omaks ja jagab temaga Kristuse õigust, on alati täielik. Vastandlikke arusaamu teenest selgitab ÜÕÕ (38) nõnda: „Kui katoliiklased rõhutavad heade tegude teene-iseloomu, soovivad nad sellega öelda, et piibelliku tunnistuse järgi on sarnaste tegude eest töötatud taevane tasu. Katoliiklaste soov on rõhutada inimeste vastutust oma tegude eest, mitte salates nende tegude anni-iseloomu, veel vähem ümber lükates seda, et õigeksmõist jääb alati teenimatuks armuanniks“.
134. Paljuräägitud inimese koostöö teema kohta on võetud ÜÕÕ lisasse üks tsitaat Luterlikest usutunnistuskirjadest kui väga tähelepanuväärne ühine seisukoht: „Jumala armutöö ei tee inimese tegu tühjaks: Jumal teeb kõik, nii tahtmise kui tegemise, seepärast kutsutakse meid, et me peame vaeva nägema (vrd Fl 2:12jj). „Niipea kui Püha Vaim, nagu öeldud, teeb meis sõna ja pühade sakramentide kaudu algust uuestisünni ja uuendamisega, on

kindel, et me oleme Püha Vaimu väe abil võimelised ja kohustatud sellele kaasa aitama..."⁴⁵

SIMUL IUSTUS ET PECCATOR

135. Vaidluses erinevustest väites „kristlane on ühtaegu õige ja patune“ sai nähtavaks, et eri osapooled ei mõista sõna „patt,“ „himu,“ ja „õigus“ all mitte täiesti üht ja sedasama. Konsensuse huvides on vajalik keskenduda mitte üksnes sõnastusele, vaid ka sisule. Mõeldes Rm 6:12 ja 2 Kr 5:17 peale ütlevad katoliiklased ja luterlased, et patt ei peaks ja ei tohiks kristlastes valitseda. Edasi ütlevad nad 1 Jh 1:8–10 mõeldes, et kristlased ei ole patuta. Nad räägivad „eluaegsest võitlusest jumalavastasuse vastu vana Aadama isekate ihade näol,“ ka õigeksmõistetutes, mis teeb vajalikuks võitluse sellega „kogu oma elu vältel“ (ÜÕÕ 28).
136. Kuid, nagu ütlevad katoliiklased, „see kalduvus pole kooskõlas Jumala algse kavaga inimeste jaoks ja et see on objektiivselt vastuolus Jumalaga“ (ÜÕÕ 30). Kuna katoliiklaste jaoks on patul teo iseloom, ei räägi nad siin patust, kuid luterlased näevad selles Jumala vastases kalduvuses keeldumist usaldada end täielikult Jumala kätte, seega pattu. Kuid mõlemad rõhutavad, et kalduvus Jumala vastasusele ei lahuta õigeksmõistetut Jumalast.
137. Kardinal Cajetanus järeldas pärast Lutheri kirjutiste uurimist, seejuures omaenda teoloogiasüsteemi eelduseks võttes, et Lutheri usukindluse mõiste toob enesega kaasa uue kiriku rajamise. Katoliiklaste-luterlaste dialoog on tundnud ära, et Cajetanuse ja Lutheri mõttemudelid olid erinevad ning ei lasknud neil teineteist mõista. Tänapäeval võib öelda, et „Katoliiklased jagavad reformaatorite seisukohta, et usk tuleb rajada Kristuse töötuse objektiivsele reaalsusele. Tuleb vaadata mitte oma kogemusele, vaid usaldada üksnes Kristuse andeksandvat sõna (vt. Mt 16:19; 18:18)“ (ÜÕÕ 36).
138. Luterlased ja katoliiklased on kumbki mõistnud hukka teise konfessiooni õpetusi. Seepärast on diferentseeritud konsensusel, nagu seda esindab ÜÕÕ, kaks poolt. Ühelt poolt ütleb ühisaval-

⁴⁵ Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest, lisa 2C, tsiteerides Konkordiavormelit. Vrd Luterlikud Usutunnistuskirjad 2014, 343.

dus, et katoliiklaste ja luterlaste vastastikused õpetuste hukkamõistmised, nagu need on seal kirja pandud, ei rakendu teise konfessiooni kohta. Teiselt poolt kinnitab ja jaatab ühisavaldus konsensust õigeksmõistuõpetuse põhitõdedes: „Arusaam, mis on esitatud õigeksmõistuõpetusest antud ühisavalduses näitab, et luterlaste ja katoliiklaste vahel on olemas konsensus õigeksmõistuõpetuse põhitõdedes“ (ÜÕÕ 40).

139. „Selle konsensuse valguses on aktsepteeritavad järelejäänud erinevused keeles, teoloogilistes üksikasjades ja rõhuasetustes, mida on kirjeldatud paragrahvides 18–39. Nõnda on luterlik ja katoliiklik seletus õigeksmõistmisest oma erinevuses teineteisele avatud ning ei hävita konsensust põhitõdedes“ (ÜÕÕ 40). „Nõnda on 16. sajandi õpetuslikud hukkamõistmised, niipalju kui nad puudutavad õigeksmõistuõpetust, nähtavad uues valguses: Luterlike kirikute õigeksmõistuõpetus, mis on esitatud selles avalduses, ei lange Trento kirikukogu hukkamõistmistele alla. Luterlike usutunnistuskirjade hukkamõistmised ei rakendu roomakatoliku kiriku õpetuse kohta, mis on esitatud selles avalduses“ (ÜÕÕ 41). See on väga tähelepanuväärne vastus õpetustülidele, mis oli kestnud pea pooltuhat aastat.

ARMULAUD

LUTHERI ARMULAUA MÕISTMINE

140. Nii luterlastele kui ka katoliiklastele on armulaud kallis and, milles kristlased leiavad endale toitu ja lohutust ning milles kirikut üha uuesti kogutakse ja üles ehitatakse. Seepärast on vaidlused selle sakramendi üle ka valulised.
141. Lutheri jaoks oli armulaud kui *testamentum*, kui surija tööetus, nagu see tuleb seadmissõnade ladina tõlkest. Kõigepealt kuuleb Luther selles Kristuse töötust (*testamentum*), see töötab armu ja pattude andeksandmist, kuid vaidluses Huldrych Zwingliga rõhutas ta usku, et Kristus annab iseend, oma ihu ja vere, mis on sakramendis realselt olemas. Mitte usk ei tee Kristust ligiolevaks; see on Kristus, kes annab iseend, oma ihu ja vere, sakramendist osasaajaile, sõltumata sellest, kas nad usuvad seda või mitte. Seega ei seisnenud Lutheri vastuseis oma kaasaja õpetu-

sele mitte selles, nagu eitanuks ta Jeesuse Kristuse reaalsentsi, pigem oli ta mures, kuidas mõistetakse „muutumist“ armulauas.

Kristuse reaalsents

142. IV Lateraani kontsiil (1215) kasutas verbi *transubstantiare*, mille taustaks on eristus substantsi ja aktsidentsi vahel.⁴⁶ See võis Lutheri jaoks olla küll võimalik seletus Issanda söömaajal toimuva kohta, kuid ta ei pidanud võimalikuks, et selline filosoofiline seletus peaks olema kohustuslik kõigile kristlastele. Igal juhul rõhutas Luther ise väga Kristuse reaalsentsi sakramendis.
143. Luther mõistis armulauda nii, et Kristuse ihu ja veri on armulaua leiva ja veini kujul „nende sees, koos nendega ja nende all“ kohal. Kristuse ihu ja veri ning leib ja vein vahetavad omadusi (*communicatio idiomatum*). See loob sakramentaalse ühenduse leiva ja Kristuse ihu ning veini ja Kristuse vere vahel. See uus ühendus, mis tekib ühiselt jagatud omadustest, vastab jumaliku ja inimliku loomuse ühendusele Kristuses. Luther võrdles seda sakramentaalset ühendust ka raua ja tule ühendusega hõõguvas sularauas.
144. Tulenevalt sellest, kuidas ta mõistis seadmissõnu („Jooge kõik selle seest“ Mt 26:27), kritiseeris Luther praktikat, mille kohaselt ilmikutel oli keelatud armulauda mõlemal kujul, leiva ja veinina vastu võtta. Ta ei väitnud küll, nagu saaksid ilmikud osa üksnes poolest Kristusest, kinnitades ikka kogu Kristuse kohalolu ka armulaua ühes kujus. Siiski eitas Luther, arvestades seadmissõnade selgust selles küsimuses, kiriku õigust võtta ilmikutelt ära vein. Katoliiklased tuletavad luterlastele meelde, et ühel kujul armulaua jagamise praktika algamise põhimotiiv oli hingehoidlik.
145. Luther mõistis armulauda osadusliku sündmusena, tegeliku söömaajana, kus pühitsetud elemendid on mõeldud ärasöömiseks, mitte pärast talitust säilitamiseks. Ta soovitas tungival süüa ära kõik elemendid, nii et küsimust, kui kaua on Kristus kohal, ei saakski tekkida.⁴⁷

⁴⁶ 4. Lateraani kontsiil, Lateraani usutunnistus (1215), DH 802.

⁴⁷ Oma kirjas pastor Simon Wolferinusele 4. juulist 1543 õpetab Luther mitte panema ülejäänud pühitsetud ande pühitsemata armulauaainete hulka: “Nimelt võid Sa,

Euharistiline ohver

146. Lutheri põhisüüdistus katoliikliku euharistiaõpetuse vastu oli missa mõistmine ohvrina. Armulauateoloogia kui tõeline meenutamine (*anamnesis*, *Realgedächtnis*), mille käigus Kristuse ainulaadne, üks kord ja igaveseks piisav ohver (Hb 9:1–10:18) muutub kohalolevaks usklike osasaamisel sellest, ei olnud hilis-keskajal enam täielikult mõistetav. Nõnda pidasid paljud missa pühitsemist teiseks ohvriks lisaks Kristuse ohvrile. Ühe Duns Scotuselt pärineva õpetuse järgi õpetati, et rohkem missasid toob rohkem armu, millest võib saada osa rohkem inimesi. See oli näiteks põhjuseks, miks olevat Lutheri ajal Wittenbergi lossikirikus peetud tuhandeid eramissasid aastas.
147. Luther jäi selle juurde, et vastavalt seadmissõnadele annab Kristus iseennast armulauas neile, kes seda vastu võtavad, ja seda kingitusena. Kristust võib üksnes usus vastu võtta, mitte ohverdada. Kui Kristust Jumalale ohverdada, muudaks see euharistia sise- mist korda ja pööraks ringi selle suuna. Lutheri silmis tähendaks euharistiaohver meie sooritatud head tegu Jumalale. Kuid ta väitis, et nii nagu meie ei saa olla ristitud kellegi teise eest, ei või me ka osa saada euharistiast kellegi teise pärast või kellegi teise eest. Selle asemel, et võtta vastu kõige kallim kingitus, mis on Kristus ise ja mida tema meile annab, me otsekui püüaksime anda midagi Jumalale, muutes seega Jumala kingituse heaks teoks.
148. Siiski näeb Luther missas ka üht ohvrielementi, nimelt tänu- ja kiituseohvrit. Selles, et keegi tänab, on tõesti oma ohver; tänades ta tunnistab, et tal on seda andi vaja, et tema olukord võib muutuda üksnes tänu sellele annile. Seega peidab tõeline usus vastuvõtmine eneses ka tegu, mida ei saa alahinnata.

KATOLIIKLASTE KAALUTLUSED SEOSES EUHARISTIAGA

149. Katoliiklaste poolel tekitas „transsubstantsiatsiooni“ õpetuse kõrvalehitamine Lutheri poolt kahtlusi, kas tema teoloogias on ikka Kristuse reaalpresentsi õpetus päriselt olemas. Kuigi Tren-

nagu meie siin (Wittenbergis), sakramendist ülejäänu koos kommunikantidega ära juua ja ära süüa, nii et poleks vaja üles tõsta seda pahandust tekitavat ja ohtlikku küsimust, millal lõpeb sakramendi toime.“ (WA Br 10; 341.37–40).

to kontsiil tunnistas meie võimetust väljendada sõnadega seda viisi, kuidas Kristus on kohal, ning tegi vahet elementide muutumise õpetusel ja selle tehnilisel seletusel, kuulutas see siiski, et „püha Katoliku Kirik nimetab seda muutumist tabavalt ja õigesti transsubstantsiatsiooniks.“⁴⁸ Katoliikluse seisukohalt paistis see käsitus olevat parim garantii Jeesuse Kristuse reaalsuubotsi tagamiseks leivas ja veinis ning sellega kinnitamiseks, et Jeesus Kristus on neis mõlemas täielikult kohal. Jäädes loodud elementide endi muutmise juurde, tahavad katoliiklased tõsta esile Jumala loomisväge, mis loob uue loodu keset vana loodut.

150. Kuigi Trento kontsiil kaitses Püha Sakramendi austamise praktikad, võttis see aluseks siiski euharistia põhiotstarbe – usklike osaduse. Kristus on seadnud euharistia vaimulikuks toiduks.⁴⁹

151. Meenutamise kui hõlmava kontseptsiooni kadudes olid katoliiklased asjakohaste mõistete puudumise tõttu euharistiast kui ohvrist rääkimisel raskustes. Olles aga seotud vastava kirikuistade ajast pärineva traditsiooniga, ei tahtnud katoliiklased hüljata euharistia samastamist tõelise ohvriga, kuigi euharistilise ohvri samastamine Kristuse ainulaadse ohvriga oli keeruline. Sakramentaalse ja liturgilise teoloogia uuel tulekul, nagu seda väljendas Teine Vatikani kontsiil, tekkis vajadus meenutamise kontseptsiooni (*anamnesis*) taaselustamise järele (SC 47; LG 3).

152. Oma oikumeenilistel kõnelustel on nii luterlased kui katoliiklased kogenud liturgialiikumise, samuti teoloogia uute avastuste positiivset mõju. Mõiste *anamnesis* taasleidmise tõttu on mõlemad osapooled hakanud paremini mõistma, kuidas euharistia sakrament kui meenutus olevikustab meile päästesündmusi, täpsemalt Kristuse ohvrit. Katoliiklased on võinud väärtustada neid paljusid Kristuse kohalolu vorme euharistialiturgias nagu kohalolu sõnas ja koguduses (SC 7). Pidades silmas euharistiamüsteeriumi väljendamatust, on katoliiklased õppinud uuesti hindama erinevaid usuväljendusi Jeesuse Kristuse reaalsuubotsist sakramendis. Luterlased on saanud uuesti teadlikuks põhjustest, miks käia pühitsetud andidega ümber austusega ka pärast armulauatalitust.

⁴⁸ Trento kontsiil, 13. istung, 11. oktoober 1551, ptk IV.

⁴⁹ Ibid., ptk II.

LUTERLASTE JA ROOMAKATOLIIKLASTE DIALOOG EUHARISTIAST

153. Jeesuse Kristuse kohalolu reaalsuse küsimus armulauas ei ole katoliiklaste ja luterlaste vahel vaidlusaluseks teemaks. Luterlaste ja roomakatoliiklaste kõnelused euharistiast võisid kinnitada: „Luterlik traditsioon kinnitab katoliiklikku traditsiooni selles, et pühitsetud elemendid ei jää mitte lihtsalt leivaks ja veiniks, vaid sõna loova väe läbi jagatakse neid kui Kristuse ihu ja verd. Selles mõttes võivad luterlased rääkida mõnikord isegi muutumisest, nagu seda teeb kreeka traditsioon“ (*Eucharist* 51).⁵⁰ Nii katoliiklased kui luterlased „eitavad ühiselt ruumilist või loomulikku presentsi, samuti sakramendi mõistmist ainult meenutamise või kujundina“ (*Eucharist* 16).⁵¹

Ühine arusaam Kristuse reaalpresentsist

154. Luterlased ja katoliiklased võivad üheskoos kinnitada Jeesuse Kristuse reaalpresentsi armulauas: „Armulaua sakramendis on Jeesus Kristus, tõeline Jumal ja tõeline inimene, tervelt ja täielikult kohal oma Ihus ja Veres leiva ja veini kujul“ (*Eucharist* 16). See ühisseisukoht kinnitab kõiki Jeesuse Kristuse armulaua kohalolemisel uskumise olulisemaid elemente, kasutamata seejuures transsubstantsiatsiooni kontseptsiooni mõisteid. Seega mõistavad katoliiklased ja luterlased, et „ülendatud Issand on Issanda söömaajas kohal oma ihus ja veres, mille ta andis oma jumalikkuse ja inimikkusega töötusesõna kaudu leiva ja veini andides Püha Vaimu väes kogudusele vastuvõtmiseks.“⁵²
155. Jeesuse Kristuse reaalpresentsi ja selle teoloogilise mõistmisega on seotud küsimus presentsi kestvusest ja koos sellega küsimus sakramendis kohaloleva Kristuse austamisest peale talituse lõpu. „Erinevused Kristuse presentsi kestvuse küsimuses euharistias tulevad nähtavale ka liturgia praktikas. Katoliiklikud ja luterlikud kristlased tunnistavad üheskoos, et Issanda Jeesuse Kristuse presentsi otstarve euharistias on selle vastuvõtt uss; et see pole kõigele vaatamata piiratud vastuvõtmise hetkega ega

⁵⁰ Vrd Augsburgi usutunnistuse apoloogia, X. — Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 104–105.

⁵¹ Growth in Agreement I 1984, 190–214.

⁵² Condemnations of the Reformation Era 1990, 115. Op. cit. (3. märkus).

sõltuvuses vastuvõtja usust, kuitahes tihedalt see ka poleks sellega seotud“ (*Eucharist* 52).

156. Ühisavaldus *Armulaud (The Eucharist)* kutsus luterlasi üles suhtuma pärast armulaua pühitsemist ülejäänud armulauaandidesse lugupidavalt. Samal ajal manitses see katoliiklasi kandma hoolt, et euharistiaelementide austamine „poleks vastuolus ühise veendumusega, et euharistia on oma loomult söömaeg“ (*Eucharist* 55).

Ühisosa armulauaohvri mõistmisel

157. Seoses armulauaohvri teema tähtsusega reformaatorite jaoks kinnitas katoliiklaste ja luterlaste dialoog olulisima põhimõtte: „Katoliiklikud ja luterlikud kristlased tunnistavad üheskoos, et armulauas on Jeesus Kristus „kohal Ristilööduna, kes suri meie pattude eest ja tõusis üles meie õigeksmõistmiseks kui ühekordne ja igavene ohver maailma pattude eest.“ Seda ohvrit ei saa jätkata, korrata, asendada ega täiendada, kuid see võib ja peab saama koguduse keskel üha uuesti mõjusaks. Selle mõjususe laadi ja ulatuse kohta on meil erinevaid tõlgendusi“ (*Eucharist* 56).
158. Mõiste *anamnesis* on aidanud lahendada vaidlusküsimust, kuidas panna Jeesuse Kristuse üks kord ja igaveseks piisav ohver õigesse seosesse armulauaga: „Jumala päästetegude meenutamise kaudu jumalateenistusel muutuvad need teod Püha Vaimu väes kohalolevaks ning armulaual osalev kogudus ühendatakse inimestega, kes on varem ise neid päästetegusid kogenud. See on Kristuse käsu mõte Issanda söömaajal: tema päästva surma kuulutuses tema enda sõnadega ja tema enda tegude kordamises armulaual toimub „meenutamine“, milles Jeesuse sõna ja päästetöö on kohalolevad.“⁵³
159. Otsustavaks saavutuseks oli ülesaamine vahetegemisest mõistete *sacrificium* (Jeesuse Kristuse ohvri) ja *sacramentum* (sakrament) vahel. Kui Jeesus Kristus on armulauas tõeliselt kohal, siis on tema elu, kannatus, surm ja ülestõusmine ühes tema ihuga samuti tõeliselt kohal, nii et armulaud on „ristisündmuse tõeline meie keskele toomine.“⁵⁴ Mitte ainult ristisündmuse mõju, vaid

⁵³ Condemnnations of the Reformation Era 1990, 3.II.1.2, 86. Op. cit. (3. märkus).

⁵⁴ Ibid., 3.II.1.4, 88.

ristisündmus ise on armulauas kohal, ilma et söömaaeg oleks ristisündmuse kordus või täiendus. See ainukordne sündmus on sakramentaalsel viisil meie keskel. Siiski ei tohi armulaua liturgiline vorm sisaldada midagi, mis jätaks mulje ristiohvri kordamisest või täiendamisest. Kui Issanda söömaaaja tõelist meenutamist järjepidevalt tõsiselt võtta, jäävad armulauaohvri mõistmise erinevused katoliiklaste ja luterlaste vahel talutavuse piiresse.

Armulaud kahel kujul ja euharistiline amet

160. Alates reformatsiooniajast on karika andmisest ilmikutele saanud luterlikule jumalateenistusele iseloomulik praktika. Kaua aega on olnud see nähtavaimaks tunnuseks, mis eristab luterliku armulauda katoliiklikust armulaua ilmikutele jagamise praktikast ainult leiva kujul. Tänapäevaks on põhimõtte teine: „Katoliiklased ja luterlased on samal veendumusel, et täieliku euharistia juurde kuuluvad leib ja vein“ (*Eucharist* 64). Siiski jäävad armulauapraktikasse ka erinevused.
161. Kuna küsimus, kelle juhtimisel võib armulaua pühitsemine toimuda, omab oikumeeniliselt suurt kaalu, on tähelepanuväärne, et dialoogis märgiti ühist arusaama kiriku poolt ametisse seatud vaimuliku vajalikkusest: „Katoliiklikud ja luterlikud kristlased on veendunud, et armulaua pühitsemine sisaldab talituse juhtimist kiriku poolt seatud vaimuliku poolt“ (*Eucharist* 65). Samas mõistavad katoliiklased ja luterlased vaimulikku ametit veel erinevalt.

VAIMULIK AMET

LUTHERI ÕPETUS RISTITUTE ÜLDISEST PREESTERLUSEST JA ORDINEERITUD AMETIST

162. Uues Testamendis ei tähista *hiereus* (preester; ladina keeles *sacerdos*) kristliku koguduse ametit, isegi kui Paulus võrdleb oma apostliametit ka preestriametiga (Rm 15:16). Kristus on ülempreester. Luther mõistab uskliku suhet Kristusega kui „rõõmsat vahetust,“ kus usklik saab osa Kristuse omadustest, seega ka tema preestriametist. „Kuna Kristus on sünniõiguse järgi saanud

need kaks privileegi, siis annab Ta need edasi ja jagab neid eelkirjeldatud abieluõiguse järgi igauhuga, kes temasse usub, sest mis on mehe omand, see on ka tema naise omand. Niisiis oleme meie kõik, kes me Kristusesse usume, Temas preestrid ja kuningad, nagu ütleb 1 Pt 2:9: „Teie aga olete „valitud sugu, kuninglik preesterkond, püha rahvas.““⁵⁵ „Niisiis saavad kõik ristimise kaudu preestriteks.“⁵⁶

163. Kuigi Luther peab kõiki kristlasi preestriteks, ei pea ta ometi neid kõiki vaimuliku ameti kandjateks. „On tõsi, et kõik kristlased on preestrid, kuid mitte kõik ei ole pastorid. Sest pastoril peab peale selle, et ta on kristlane ja preester, olema ka amet ja talle usaldatud kogudus. Kutsumine ja ülesanne teevad pastori ja jutlustaja.“⁵⁷
164. See Lutheri teoloogiline nägemus, et kõik kristlased on preestrid, oli vastuolus keskajal laialt levinud ühiskonnakorraldusega. Oli ju Gratianuse järgi kahesuguseid kristlasi: kleeerikud ja ilmikud.⁵⁸ Oma üldise preesterluse õpetusega tahtis Luther võtta aluse selliselt jaotuselt. See, mida kristlane on preestrina, tuleb tema osasaamisest Kristuse preestriametist. Ta kannab inimeste mured palves Jumala ette ning Jumala asjad evangeeliumi käskjalana inimeste ette.
165. Luther mõistis ordineeritud ametit kui avalikku teenistust kogu kiriku jaoks. Pastorid on *ministri* (teenijad). See amet pole mitte kõigi ristitute üldise preesterluse konkurent, vaid pigem teenib seda, nii et kõik kristlased võiksid olla preestriteks üksteisele.

Amet kui Jumala seatud teenistus

166. Enam kui 150 aastat on luterlikus teoloogias kestnud vaidlus, kas ordineeritud amet sõltub Jumala seadmisest või inimeste antud ülesandest. Luther räägib pastori ametist, mille Jumal on seadnud

⁵⁵ Martin Luther, Traktaat kristlase vabadusest. — Martin Luther, Valitud tööd 2012, 322; WA 7; 56, 35–57,1.

⁵⁶ Martin Luther, Saksa rahva kristlikule aadlile. — Martin Luther, Valitud tööd 2012, 87; WA 6; 407, 22j.

⁵⁷ Martin Luther, Psalm 82. WA 31/1; 211, 17–20.

⁵⁸ Decretum Gratiani, 2.12.1.7.

ja mille ülesandeks on „kogudust jutlustamisega ja sakramentide jagamisega valitseda.“⁵⁹ Luther näeb selle alusena Kristuse kannatust ja surma: „Ma loodan ju, et usklikud ja need, kes tahavad kristlase nime kanda, teavad küllalt hästi, et Jumal on vaimuliku seisuse sisse seadnud ja rajanud – mitte kulla või hõbedaga, vaid oma ainsa Poja, meie Issanda Jeesuse Kristuse kalli vere ja kibe-da surmaga [1 Pt 1:18-19]. Sest tema haavadest voolavad tõesti [...] sakramendid, ja ta on tõepoolest kallilt ostnud selle, et terves maailmas on olemas see jutlustamise, ristimise, pattude lahti- ja kinnisidumise, sakramentide jagamise, Jumala Sõnaga lohutami-se, hoiatamise, manitsemise (ja mis kõik veel hingehoidmise ame-ti juurde kuulub) amet. [...] Mina pean aga silmas seisust, millel on jutlustamisamet ning Sõna ja sakramendi teenistus; [seisust,] mis annab Vaimu ja kogu õndsuse.“⁶⁰ Seega on Lutheri jaoks sel-ge, et vaimuliku amet on Jumala seatud.

167. Luther uskus, et keegi ei saa end ise ametisse panna, vaja on kutsumist. Aastal 1535 alustati ordinatsioonitalitustega Wittenbergis. Ordineeriti pärast kandidaadi õpetuse ja elu läbikatsumist juhul, kui oli olemas kutsumine koguduse poolt. Kuid ordinatsioone ei viidud läbi mitte kutsuvas koguduses, vaid ühes kes-kuses, Wittenbergis, kuna ordinatsioon tähendas ordinatsiooni teenistuseks kogu kirikus.
168. Ordinatsioonid viidi läbi palve ja käte pealepanemisega. Nagu näitavad nii alguspalve – et Jumal saadaks töötajaid oma lõi-kusele (Mt 9:38) – kui ka palve Püha Vaimu pärast, on Jumal see, kes tegelikult ordineerib. Ordinatsiooniga haarab Jumala kutse endasse kogu inimese. Usus, et Jumal kuuleb palvet, anti läki-tuskäsk 1 Pt 5:2–4 sõnadega.⁶¹ Ühes ordinatsioonivormelis kõlab see: „Kiriku amet on kõigi kirikute jaoks üks suur ja tähtis üles-anne, mille annab ja mida peab ülal Jumal ise.“⁶²

⁵⁹ Martin Luther, Saksa rahva kristlikule aadlile. Martin Luther, Valitud tööd 2012, 134; WA 6; 441, 24 j.

⁶⁰ Martin Luther, Sermon või jutlus sellest, et lapsi koolis tuleb hoida (Ein Sermon oder eine Predigt, dass man Kinder zur Schule halten solle). WA 30/2; 526, 34; 527, 14–21; 528, 18j, 25–27. Eesti k. tõlk. A. Burghardt, <http://kjt.ee/2016/11/sermon-voi-jutlus-sellest-et-lapsi-kooli-tuleb-saata-1-osa/> ja <http://kjt.ee/2016/12/sermon-voi-jutlus-sellest-et-lapsi-kooli-tuleb-saata-2-osa/>

⁶¹ Vt Wittenberger Ordinationszeugnisse, WABr12, 447–85.

⁶² WA 38 423, 21–25.

169. Kuna Luther määratles sakramenti rangemalt, kui see oli keskajal kombeks ja kuna ta nägi katoliikliku vaimuliku seisuse sakramenti peamiselt missaohvri praktika teenistuses, lakkas ta ordinatsiooni sakramendiks pidamast. Melanchthon kirjutab seevastu Augsburgi usutunnistuse apoloogias: „Kui aga ordinatsiooni mõistetak sönakuulutusameti kohta käival, siis me nimetaksime seda heameelega sakramendiks, sest sönakuulutamise kohta on ju Jumala käsk ja suured töötused, Rm 1[:16]: „Evangelium on ju Jumala vägi, pääsemiseks igaühele, kes usub.“ Samuti Js 55[:11]: „Nõnda on ka minu sõnaga, mis lähtub mu suust: see ei tule tagasi mu juurde tühjalt, vaid teeb, mis on mu meele järgi“ jne. Kui ordinatsiooni käsitletak nii, siis ei oleks meile ka käte pealepanemise nimetamine sakramendiks vastumeelt. Kirikul on ju käsk määrata ametisse ametikandjaid, mis peaks meile kõige meeldivam asi olema, kui me teame, et Jumal kiidab selle ameti heaks ja on selles ametis meile ligi.“⁶³

Piiskopiamet

170. Kuna piiskopid keeldusid ordineerimast reformatsiooni poole hoidvaid kandidaate, olid reformaatorite juures ordineerijateks presbüterid (pastorid). Augsburgi usutunnistuse XXVIII artiklis kahetsetakse seda piiskoppide keeldumist. See sundis reformaatoreid valima, kas hoida alal ordinatsiooni piiskoppide poolt või olla ustavad evangeeliumi tõele, nagu nemad seda mõistsid.
171. Reformaatorite arvates oli neil õigus praktiseerida presbüterite läbi ordineerimist, sest nad olid õppinud Petrus Lombarduse *Sententsidest*, et kiriku kaanonid tunnevad kõrgemate ordinatsiooniasmetest hulgas ainult kaht sakramentaalset ametit, diakonaati ja presbüteraati, ning et vastavalt üldisele keskaegsele arusaamale polnud piiskopi pühitsemisel iseenesest sakramentaalset loomust.⁶⁴ Reformaatorid viitasid ka selgesti ühele Hieronymuse kirjale, kes oli veendunud, et Uues Testamendis olid presbüteri ja piiskopi ametid üks ja seesama selle erandiga, et piiskop võis

⁶³ Augsburgi usutunnistuse apoloogia, XIII ptk Sakramentide hulgast ja kasutamisest.
— Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 127.

⁶⁴ Petrus Lombardus, Sent. IV, dist. 24, ptk 12.

ordineerida. Nagu reformaatorid täheldasid, oli see kiri Evangelusele võetud *Decretum Gratiani* koosseisu.⁶⁵

172. Luther ja teised reformaatorid rõhutasid, et on olemas vaid üks ordineeritud amet: evangeeliumi avaliku kuulutamise ja sakramentide talitamise amet, mis on oma loomult avalik. Siiski toimus algusest peale ametite eristamine. Esimeste visitatsioonide käigus kujunes superintendendi amet, mille eriülesandeks oli ülevaatamine vaimulike järele. Philipp Melanchthon kirjutas aastal 1535: „Sest kirikus on vaja valitsejaid, kes katsuvad järele ja ordineerivad neid, kes on kutsutud kiriku ametisse, kes jälgivad kiriku seadustest kinnipidamist ja vaatavad preestrite õpetuse järele. Ja kui ka poleks üldse piiskoppe, tuleks nad siiski välja mõelda.“⁶⁶

KATOLIIKLASTE KAALUTLUSED SEOSES ÜLDISE PREESTERLUSE JA ORDINATSIOONIGA

173. Hiliskeskajal ei rõhutatud piisavalt kõigi ristitud inimeste väärrikust ja vastutust kirikuelus ning kirikuelu jaoks. Alles Teisel Vatikani kontsiilil esitles õpetusamet kiriku kui Jumala rahva teoloogiat ning rääkis „tõelisest võrdsusest kõigi usklite võrdses väärrikuses ja tegevuses Kristuse ihu ülesehitamisel“ (LG 32).
174. Nende arengute raames kujundas kontsiil arusaama ristitute preesterlusest ja sõnastas selle suhte ordineeritud preestriametisse. Katoliiklikus teoloogias on ordineeritud vaimulikule antud sakramentaalselt meelevald tegutseda nii Kristuse kui ka kiriku nimel.
175. Katoliikliku teoloogia seisukohalt on piiskopiameti panus kiriku ühtsusesse asendamatu. Katoliiklased tõstatavad küsimuse, kui-

⁶⁵ Philipp Melanchthon oma „Traktaadis paavsti võimust ja primaadist“ osundas Hieronymuse kirja, vt Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 204. Vt ka WA 2; 230, 17–9; Hieronymus, Littera 146 Evangelus. — J.-P. Migne (toim.), Patrologia Latina XXII. Paris, 1845, 1192–95; *Decretum Gratiani*, pars 1, dist. 93. — E. Friedberg (toim.), Corpus Iuris Canonici 1955, 327–29.

⁶⁶ Philipp Melanchthon, Consilium de moderandis controversiis religionis. — C. G. Bretschneider (toim.), Corpus Reformatorum. Halle: C. A. Schwetschke, 1895, kd II, 745j; 1535.

das on võimalik ilma piiskopiametita hoida alal kiriku ühtsust konfliktiolukorras. Samuti paneb neid muretsema, et Lutheri eriõpetus üldisest preesterlusest ei taga küllaldaselt kiriku hierarhilise ülesehituse püsimist, mida nemad näevad kui Jumala poolt seatut.

LUTERLASTE JA KATOLIIKLASTE DIALOOG VAIMULIKUST AMETIST

176. Katoliiklaste ja luterlaste kõneluste käigus ordineeritud ameti teoloogiast ja institutsionaalsest vormist on selgunud nii hulk sarnasusi kui ka erinevusi, nende hulgas naiste ordineerimine, mida paljud luterlikud kirikud tänapäeval praktiseerivad. Üks allesjääv küsimus on, kas katoliiklik kirik võib tunnustada luterlike kirikute vaimulikku ametit. Luterlased ja katoliiklased võivad leida koos lahenduse, kuidas siduda omavahel vastutus Sõna kuulutamise ja sakramentide jagamise eest ning selleks tööks ordineeritud inimeste amet. Üheskoos on võimalik töötada välja viis, kuidas eristada selliseid ülesandeid nagu *episkopé* ja kohalikud või regionaalsed ülesanded.

Ühine arusaam ametist

Kõigi ristitute preesterlus

177. Tekib küsimus, kuidas näha ordineeritud ameti kandjate ülesannete eripära õiges suhtes kõigi ristitud usklite üldise preesterlusega. Uurimus *Kiriku apostlikkus* (*The Apostolicity of the Church*) märgib: „Katoliiklased ja luterlased on ühel meelel, et kõik ristitud, kes usuvad Kristusesse, saavad osa Kristuse preestriametist ja neile on seega usaldatud ülesanne, „et te kuulutaksite tema kiidetavust, kes teid on kutsunud pimedusest oma imelisse valgusse“ (1 Pt 2:9b). Seepärast pole olemas liiget, kellel poleks osa kogu ihu missioonis“ (ApC 273).

Vaimuliku ameti päritolu Jumalas

178. Ordineeritud ameti mõistmises on olemas ühine veendumus selle jumalikust päritolust: „Katoliiklased ja luterlased kinnitavad

ühel meelel, et Jumal on seadnud ameti ning et see on kiriku eluks hädavajalik, sest Jumala sõna ning selle avalik kuulutamine sõnas ja sakramendis on hädavajalik usu äratamiseks Jeesusesse Kristusesse ja selle hoidmiseks, samuti selleks, et kirik oleks olemas ja püsiks usklikena, kes moodustavad usu ühtsuses Kristuse ihu“ (ApC 276).

Sõna ja sakramendi amet

179. *Kiriku apostlikkus* määratleb evangeeliumi kuulutamise nii luterliku kui katoliikliku ordineeritud ameti põhiülesandena: „Ordineeritud vaimulikel on eriline ülesanne kiriku kui terviku missioonis“ (ApC 274). Nii luterlastel kui katoliiklastel on „ordineeritud ameti põhiülesanne ja eesmärk Jumala sõna, Jeesuse Kristuse evangeeliumi avalik teenimine, mille Kolmainu Jumal on usaldanud kirikule kuulutamiseks kogu maailmale. Iga ametit ja iga ametikandjat mõõdetakse selle kohustuse järgi“ (ApC 274).
180. See rõhuasetus evangeeliumi kuulutamise ülesandel on katoliiklastel ja luterlastel ühine (vrd ApC 247, 255, 257, 274). Katoliiklased näevad preestriameti päritolu evangeeliumi kuulutamises. Dekreet preestrite teenistusest ja elust (*Presbyterorum Ordinis*) ütleb: „Jumala rahvast ühendab eelkõige elav Jumala sõna, mida oodatakse õigusega preestri suust. Kuna keegi ei või saada päästetud ilma usuta, siis on preestrite kui piiskoppide kaastööliste esimene ülesanne kuulutada Jumala rõõmusõnumit kõigile“ (PO 4, tsiteeritud ApC 247). „Katoliiklased ütlevad ka, et ordineeritud vaimulike ülesanne on koguda Jumala rahvast Jumala sõnaga ja kuulutada seda kõigile, et nad usuksid“ (ApC 274). Sarnaselt mõistavad ka luterlased, et „ameti alus ja mõõt on evangeeliumi edasiandmine *tervele* kogudusele nii veenvalt, et ärkab ja saab võimalikuks usukindlus“ (ApC 255).
181. Luterlased ja katoliiklased on ühel meelel ka ordineeritud juhtide vastutuses sakramentide jagamisel. Luterlased ütlevad: „Evangeelium annab neile, kes kirikute eesotsas seisavad, käsu evangeeliumi õpetada, patte andeks anda ja sakramente jagada“ (ApC 274).⁶⁷ Katoliiklased ütlevad samuti, et preestritel on kohustus jagada sakramente, mida nemad näevad seotuna euharistiaga ja

⁶⁷ Osundatud Melanchthoni „Traktaat paavsti võimust ja primaadist“ järgi, vt Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 204.

suunduvana euharistiasse kui „igasuguse evangeeliumi kuulutamise allikasse ja kõrgpunkti“ (PO 5, tsiteeritud ApC 274.)

182. *Kiriku apostlikkus* jätkab: „Presbüterite ja piiskoppide ametifunktsioonide kirjelduse sarnasus on tähelepanuväärne. Sama kolmene ülesehitus – jutlustamine, liturgia, juhtimine – käib piiskoppide ja presbüterite kohta ning otseses kirikutöös täidavad neid kiriku igapäevase ülesehitamise funktsioone just viimased, kuna piiskoppidele jääb järelevalve õpetuse üle ja hoolitsus kohalike koguduste osaduse eest. Siiski täidavad presbüterid oma ülesandeid subordinatsioonis piiskoppidele ja osaduses nendega“ (ApC 248).

Ordinatsiooniriitus

183. Küsimuses, kuidas sellesse erilisse ametisse seatakse, valitseb järgmine kokkulangevus: „Ametisseastumine toimub ordinatsiooniga, milles kristlane palve ja käte pealepanemisega kutsutakse ning läkitatakse avalikku evangeeliumi kuulutamise ametisse sõna ja sakramendi läbi. See on palve Püha Vaimu ja Vaimu andide pärast usalduses, et palvet kuulatakse“ (ApC 277).

Kohalik ja regionaalne amet

184. Luterlased ja katoliiklased võivad ühel meelel öelda, et ameti eristamine „rohkem kohalikuks ja rohkem regionaalseks ametiks tekib paratamatult lähtuvalt ameti eesmärgist ja ülesandest olla usu ühtsuse amet“ (ApC 279). Luterlikes kirikutes on *episkopé* ülesandel erinevaid kujusid. Mõnel pool kannavad koguduseülese ameti kandjad muid tiitleid kui „piiskop“, näiteks *ephorus*, kirikupresident, superintendent, sinodaalpastor. Luterlased mõistavad, et *episkopé* ametit täidetakse lisaks isikulisele ametile ka näiteks sinodite poolt, milles osalevad nii ordineeritud kui ka ordineerimata liikmed koos.⁶⁸

⁶⁸ 2007. aastal võttis Luterliku Maailmaliidu nõukogu vastu dokumendi „Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church: The Lund Statement by the Lutheran World Federation – A Communion of Churches.“ Kuigi see „pole loodud õpetusdokumendiks,“ püüab tekst siiski selgitada luterlikele kirikutele tervet rida küsimusi *episkopé* kohta, võttes arvesse nii luterlikku traditsiooni kui ka oikumeenilise tegevuse vilju. Vt www.lutheranworld.org/lwf/index.php/affirms-historic-statement-on-episcopal-ministry.html.

Apostlikkus

185. Kuigi katoliiklased ja luterlased näevad oma ametistruktuure, mis annavad edasi kiriku apostlikkust, erinevalt, on nad ühel meelel, et „ustavus apostlikule evangeeliumile on olulisem kui *traditio*, *successio* ja *communio* kokkumäng“ (ApC 291). Mõlemad on nõus, et „kiriku apostlikkus seisneb ustavuses apostliku evangeeliumi alusele“ (ApC 292). See kooskõla toob roomakatoliku kiriku jaoks kaasa vajaduse tunnustada neid inimesi, „kes täidavad neid ülevaatajaameti ülesandeid, mida roomakatoliku kirikus täidavad piiskopid,“ kui inimesi, „kes kannavad oma kirikutes erilist vastutust õpetuse apostlikkuse eest,“ ning seetõttu ei saa neid jätta välja „nende ringist, kelle konsensus on katoliikliku nägemuse järgi märgiks õpetuse apostellikusest“ (ApC 291).

Teenimine ülemaailmses kirikus

186. Luterlased ja katoliiklased on ühel meelel, et vaimulik amet teenib kogu ülemaailmset kirikut. Luterlased „eeldavad, et jumalateenistuseks kogunenud kogudus on olemuslikus ühtsuses ülemaailmse kirikuga,“ ning et see ühtsus kuulub juba jumalateenistusliku koguduse olemusse ega ole sellele väljastpoolt omistatud (ApC 285). Kuigi roomakatoliku piiskopid „täidavad oma karjaseametit selle Jumala rahva osa üle, mis on nende hoolde usaldatud, ja mitte teiste kirikute ega ülemaailmse kiriku üle,“ on igal piiskopil kohustus „hoolitseda terve kiriku eest“ (LG 23). Rooma piiskop on oma ameti poolest „kogu kiriku karjane“ (LG 22).

Erinevused vaimuliku ameti mõistmises

Piiskopiamet

187. Olulised erinevused kiriku ameti mõistmises siiski jäävad. *Kiriku apostlikkus* on näinud, et katoliiklaste jaoks on piiskopiamet ordineeritud ameti täiskuju ja kiriku ameti teoloogilise tõlgenduse lähtekoht. Dokument osundab (*Lumen Gentium* 21): „Veel õpetab püha sinod, et pühitsemise sakramendi täius kantakse üle piiskopiordinatsiooniga... [mis] kannab koos pühitsemise ametiga üle ka õpetamise ja juhatamise ameti, mida siiski saab oma

loomu tõttu täita ainult pea ja liikmete kolleegiumi hierarhilises osaduses“ (tsiteeritud ApC 243).

188. Teine Vatikani kontsiil kinnitas uuesti arusaama, „et piiskopid on Jumala seatud korra kohaselt astunud apostlite asemele kui kiriku karjased, nõnda et kehtes kuuleb neid, kuuleb Kristust, ja kehtes põlgab neid, põlgab Kristust ja teda, kes on läkitanud Kristuse“ (LG 20). Katoliikliku õpetuse järgi „*pole* üks piiskop apostlikus suktessioonis mitte osana ajalooliselt tõestatavast ja katkematust käte pealepanemise ketist eelkäijate kaudu kuni üheni apostlitest,“ vaid olles „ühenduses terve piiskoppide koguga, mis on üheskoos apostlite kogu ja selle missiooni järglased“ (ApC 291).
189. See piiskopiametiga algav ametipilt on teatud nihe võrreldes Trento kontsiili keskendumisega preestriametile ja rõhutab apostliku suktessiooni tähtsust, kuigi ka *Lumen Gentium* rõhutas selle suktessiooni ametiteoloogilist külge, eitamata samas apostliku suktessiooni tähendust õpetuses, misjonitöös või selle eksistentsiaalset mõõdet (ApC 240). Just sel põhjusel loevad katoliiklased kohalikuks kirikuks piiskopkonda, pidades kiriku põhitunnusteks sõna, sakramenti ja apostlikku teenistust piiskopi isikus (ApC 284).

Preestriamet

190. Katoliiklased erinevad luterlastest preestriameti sakramentaalse identiteedi tõlgendamise poolest ja selles, kuidas nad seostavad sakramentaalset preesterlust Kristuse preesterlusega. Nad rõhutavad, et preestrid pühitsetakse, „et nad Kristuse erilise preesterluse osalistena pühitseksid pühi saladusi kui selle teenrid, kes meid liturgias lakkamatult oma preestriametis oma Vaimu kaudu teenib“ (PO 5).

Sakramentaalse märgi täius

191. Katoliiklaste jaoks puudub luterlikul ordinatsioonil sakramentaalse märgi täius. Katoliikliku õpetuse järgi „on apostliku suktessiooni praktika ja õpetus piiskopiametis koos kolmeastmelise vaimuliku ametiga osa kiriku täielikust struktuurist. See suktessioon teostub kollegiaalselt, sest ordinatsiooniga võetakse piis-

kopid vastu katoliiklike piiskoppide kolleegiumisse ja seega on neil ordineerimise meelevald. Kuna luterlikus kirikus ei tegutse ordineeriv piiskop osaduses katoliiklike piiskoppide kolleegiumiga, pole luterlike kirikute ordinatsioonil katoliikliku õpetuse järgi täielikku sakramentaalsuse märki. Seepärast räägib Vatikani teine kontsiil *defectus sacramenti ordinis*'est (UR 22) neis kirikutes“ (ApC 283).⁶⁹

Ülemaailmne vaimulik amet

192. Viimaks erinevad katoliiklased ja luterlased teineteisest veel nii teenimisametite ja nende autoriteedi kui ka juhtimise poolest kohalikust tasemest kõrgemal. Katoliiklaste jaoks on Rooma piiskopil „täielik, kõrgeim, ja universaalne võim üle kiriku“ (LG 22). Piiskoppide kolleegium teostab kõrgeimat ja täielikku meelevalda üle kogu kiriku „koos oma pea, *Pontifex Romanusega*, ja mitte kunagi ilma selle peata“ (LG 22). *Kiriku apostlikkus* esitab erinevaid luterlaste vaateid teemal „üksikkirikute tasemest kõrgemate juhtivate kogude pädevused ja nende otsuste siduvus“ (ApC 287).

Kaalutlused

193. Kõneluste käigus on sageli märgatud, et piiskoppide ja presbüterite suhet ei mõistetud kuueteistkümnenda sajandi algul nii nagu hiljem Vatikani teisel kontsiilil. Seega tuleb presbüterite ordinatsiooni reformatsiooni ajal vaadelda ajastu olusid arvestades. Ka on tähelepanuväärne, et katoliku ja luterliku kiriku ametikandjate ülesanded on olnud üsna suures vastavuses teineteisega.
194. Luterlik vaimulik amet on täitnud ajaloo jooksul oma ülesannet hoida kirikut tões, nii et pea viissada aastat pärast reformatsiooni algust on võimalik kuulutada katoliiklaste ja luterlaste konsensust õigeksmõistuõpetuse põhitõdedes. Kui Püha Vaim, nagu seda hindas Teine Vatikani kontsiil, kasutab „kiriklikke osaduskondi“ päästetöö vahenditena, siis võib tunduda, et selline Vaimu töö saab aidata kaasa ameti vastastikusele tunnustamisele. Seega

⁶⁹ Vt Randall Lee ja Jeffrey Gros, FSC (toim.), *The Church as Koinonia of Salvation: Its Structures and Ministries*. Washington, D.C.: United States Conference of Catholic Bishops, 2005, 49–50, §§107–109.

on vaimuliku ameti puhul nii kaalukaid takistusi vastastikusele mõistmisele kui ka lootusrikkaid väljavaateid lähenemisele.⁷⁰

PÜHAKIRI JA TRADITSIOON

LUTHERI PÜHAKIRJAMÕISTMINE, SELLE TÖLGENDUS NING INIMESTE TRADITSIOONID

195. Vaidlus, mis puhkes seoses Lutheri *Üheksakümne viie teesi indulgentsidest* laia levikuga, tõstatas kohe küsimuse, millisele autoriteedile võib teoloog konfliktides toetuda. Paavsti õueteoloog Sylvester Prierias väitis oma esimeses vastuses Lutheri teesidele indulgentsidest: „Kes iganes oma õpetuses ei hoia Rooma kiriku ja paavsti kui usu eksimatu juhtnööri poole, millest ka Pühakiri saab oma autoriteedi ja meelevalla, see on hereetik.“⁷¹ Ning Johann Eck vastas Lutherile: „Pühakiri pole autentne ilma kiriku autoriteedita.“⁷² Konflikt läks õpetuse teemadelt (kuidas mõista indulgentsi, patukahetsust või absolutsiooni) kiiresti üle küsimuseks kiriklikust autoriteedist. Kui aga konflikt tekkis erinevate autoriteetide vahel, pidas Luther viimseks kohtumõistjaks Pühakirja, kuna see oli näidanud end mõjusa ja vägevana, teised autoriteedid seevastu lihtsalt tuletasid oma vae sellest.
196. Luther nägi Pühakirjas esimest printsiipi (*primum principium*)⁷³ millele peavad toetuma, kas otseselt või kaudselt, kõik teoloogilised väited. Nii professori, jutlustaja, hingehoidja kui vestluspartnerina kujutas tema teoloogia endast järjekindlat ja ulatuslikku Pühakirja tõlgendust. Ta oli veendunud, et kristlased ja teoloogid ei pea Pühakirja mitte üksnes pooldama, vaid selles elama

⁷⁰ Neid küsimusi on uurinud ka Evangeelsete ja katoliiklike teoloogide oikumeeniline tööühm (Ökumenischer Arbeitskreis evangelischer und katholischer Theologen); nende töö on kogutud kogumikku *Das kirchliche Amt in apostolischer Nachfolge*, kolm köidet. Freiburg: Herder ja Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004, 2006, 2008.

⁷¹ Sylvester Prierias, *Dialogue de potestate papae*. — P. Fabisch, E. Iserloh (toim.), *Dokumente zur Causa Lutheri (1517–1521)*. Münster: Aschendorff, 1988, I kd, 55.

⁷² Johann Eck, *Enchiridion locorum communium adversus Lutherum et alios hostes ecclesiae (1525–1543)*. — P. Fraenkel (toim.), *Corpus Catholicorum 34*. Münster: Aschendorff, 1979, 27.

⁷³ WA 7; 97, 16–98, 16.

ja püsima. Tema jaoks oli see „Jumala emaihu, milles ta meid eostab, kannab ja sünnitab.“⁷⁴

197. Luther kirjeldas õiget teoloogia õppimist kui kolmesammulist protsessi: *oratio* [palve], *meditatio* [meditatsioon], *tentatio* [kiusatus, läbikatsumine].⁷⁵ Pühakirja tuleb lugeda, paludes õpetajaks Püha Vaimu, Jumala läheduses palves ning mõtiskledes Piibli sõnade üle, pannes samas tähele eluolukordasid, mis sageli paistavad olevat vastuolus seal seisvaga. Selle protsessi käigus tõestab Pühakiri oma meeleva, võites need kiusatused. Nagu ütleb Luther: „Pane tähele, et Pühakirja vägi on selles, et ta ei muutu selleks, kes teda uurib, vaid muudab selle, kes teda armastab, iseendaks ja oma väeks.“⁷⁶ Sellest kogemusest sõltuvalt on selge, et mitte ainult inimene ei tõlgenda Pühakirja, vaid Pühakiri tõlgendab ka inimest, ja just see tõestab Pühakirja väge ning autoriteeti.

198. Pühakiri on Jumala ilmutuse tunnistaja. Seega tuleb teoloogil hoolsalt jälgida, kuidas Piibli raamatutes väljendatakse Jumala ilmutust (*modus loquendi scripturae*). Vastasel juhul ei võeta Jumala ilmutust tõsiselt. Pühakirja erinevad hääled võetakse kokku üheks tervikuks seeläbi, et nad osutavad Jeesusele Kristusele: „Võta Pühakirjast välja Kristus, ja mida sa sealt enam leiad?“⁷⁷ Seega, „mis Kristuse poole ajab“ (*was Christum treibet*), on mõõdupuuks kaanon ja selle piiride küsimuses. See on mõõdupuu, mis koorub välja Pühakirjast enesest ja mida võib mõnel harval korral rakendada ka kriitiliselt mõne Piibli raamatu nagu Jaakobuse kirja puhul.

199. Luther ise kasutas vaid harva väljendust „*sola scriptura*“. Tema põhimureks oli see, et miski ei tohi taotleda kõrgemat autoriteeti kui Pühakiri, ning ta pöördus suurima tõsidusega kõigi ja kõige vastu, mis tahtis Pühakirjast midagi muuta või välja jätta. Kuid isegi Pühakirja ainuautoriteeti kinnitades ei lugenud ta mitte Pühakirja üksi, vaid tegi seda konteksti arvestades ning vana kiriku kristoloogilisi ja trinitaarseid usutunnistusi silmas pidades, mis

⁷⁴ WA 10/1, 1; 232, 13–14.

⁷⁵ Martin Luther, Eessõna saksakeelsete kirjutiste Wittenbergi väljaande 1. köitele (1539). — Martin Luther, Valitud tööd 2012, 705–707; WA 50; 659, 5–660, 16.

⁷⁶ Martin Luther, Esimesed loengud psalmidest. WA 3; 397, 9–11.

⁷⁷ Martin Luther, Orjastatud tahtest. WA 18; 606, 29.

väljendasid tema jaoks Pühakirja taotlust ja tähendust. Ta uuris Pühakirja pidevalt Väikese ja Suure Katekismuse abil, mida ta pidas Pühakirja lühikokkuvõteteks, ning tõlgendas seda toetudes kirikuisadele, eriti Augustinusele. Ta kasutas ulatuslikult ka teisi varajasi kommentaare, samuti rakendas ta kõiki humanistliku filoloogia kättesaadavaid abivahendeid. Oma Pühakirja tõlgendused kandis ta ette otse debattides oma aja ja varasemate põlvete teoloogiliste kontseptsioonidega. Tema viis lugeda Piiblit toetus kogemusele ja toimus alati usklike osaduskonna keskel.

200. Lutheri järgi pole Pühakiri vastuolus mitte kogu traditsiooniga, vaid nn inimeste traditsioonidega. Nende kohta ütleb ta: „Me ei pahanda inimeste õpetustega mitte selle pärast, et neid on öelnud inimesed, vaid selle pärast, et need on valed ja Pühakirja teotamine. Ja Pühakiri, kui see ka on inimeste kirjutatud, ei ole see kirjutatud inimeste tõttu ega inimeste kaudu, vaid Jumalast“.⁷⁸ Muu autoriteedi hindamisel oli Lutheri jaoks otsustav küsimus, kas see autoriteet ähmastab Pühakirja või toob selle sõnumi kohale ja annab sellele antud kontekstis tähenduse. Pühakirja välise selguse tõttu on võimalik kindlaks teha selle tähendus; Püha Vaimu väe tõttu võib Pühakiri veenda inimsüdan oma tões, Pühakirja sisemises selguses. Selles mõttes on Pühakiri iseenda tõlgendaja.

KATOLIIKLASTE KAALUTLUSED SEOSES PÜHAKIRJA, TRADITSIOONIDE JA AUTORITEEDIGA

201. Ajal, mil kerkisid uued küsimused seoses traditsioonide ja Pühakirja tõlgendamise autoriteediga, püüdis Trento konstiil, samuti kaasaegsed teoloogid, leida sellele tasakaalustatud vastust. Katoliiklaste kogemuse järgi rikastavad ja mõjutavad kiriku elu paljud tegurid, mida ei saa tuletada üksnes Piiblist. Trento tõstis esile Pühakirja ja kirjutamata apostlikku traditsiooni kui kaht vahendit evangeeliumi edasiandmiseks. See nõuab apostliku traditsiooni lahushoidmist kiriku traditsioonist, mis on väärtuslik, kuid teisejärguline ja muutuv. Katoliiklased olid ka mures võimaliku ohu pärast, et õpetuslikke otsuseid võidakse teha isikliku püha

⁷⁸ WA 10/2; 92, 4–7.

kirjatõlgenduse põhjal. Selle valgusel kinnitas Trento kontsiil, et kirjatõlgenduse juhiks peab olema kiriku õpetuse autoriteet.

202. Katoliiklikud õpetajad nagu Melchior Cano kujundasid arusaama, mille järgi kiriku õpetusautoriteedi hindamine on kompleksne. Cano lõi kümne *locuse*, teoloogia allika süsteemi, käsitledes üksteise järel Pühakirja, suulise traditsiooni autoriteeti, katoliku kirikut, kontsiile, kirikuisasid, skolastilisi teolooge, looduse väärtust, teaduses ilmsikstulevat mõistust, filosoofide ja ajaloo autoriteeti. Lõpuks uuris ta, kuidas rakendada neid *locuseid* või allikaid skolastilises väitluses või teoloogilises poleemikas.⁷⁹
203. Järgnevate sajandite suundumuseks oli sellegipoolest õpetusameti kui kohustusliku tõlgendava autoriteedi eraldamine teisest teoloogilistest *locus*'test. Kiriku traditsioonid olid aja jooksul segunenud apostlike traditsioonidega ja seetõttu käsitleti neid kristliku usu jaoks võrdsete allikatena. Kiriklike traditsioonide kritiseerimise võimalikkust tunnistati samuti ainult vastumeelselt. Teise Vatikani kontsiili teoloogia tervikuna vaatas tasakaalustatumalt erinevatele autoriteetidele kirikus ning Pühakirja ja traditsiooni suhtele. Õpetuslik tekst DV 10 kinnitab esimest korda, et kiriku õpetusamet „pole mitte üle Jumala sõna, vaid seisab selle teenistuses.“
204. Teine Vatikani kontsiil rõhutab selgelt Pühakirja osa kiriku elus, öeldes: „jõud ja vägi Jumala sõnas on nii suur, et ta on kirikule toeks ja energiaks, tema lastele usukindluseks, toiduks hinge, puhtaks ja jäävaks allikaks vaimulikule elule“ (DV 21).⁸⁰ Seepärast tuleb kutsuda usklikke üles Pühakirja lugema, milles Jumal räägib nendega, ja samal ajal palvetama (DV 25).
205. Oikumeeniline dialoog aitab luterlastel ja katoliiklastel näha senisest diferentseeritumalt teatud lähtepunkte ja autoriteete, mis mängivad rolli kristliku usu tähenduse mõistmisel ja kiriku elu kujundamisel.

⁷⁹ Melchior Cano, *De locis theologicis*, kd 1, ptk 3. — Migne, *Theologiae cursus completus* 1. Paris, 1837, col. 62.

⁸⁰ www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_en.html.

KATOLIIKLASTE JA LUTERLASTE DIALOOG PÜHAKIRJAST JA TRADITSIOONIST

206. Piibli uus avastamine, mis oli aluseks Teise Vatikani kontsiili dogmaatilisele konstitutsioonile *Dei Verbum*, tõi endaga kaasa ja tegi võimalikuks Pühakirja rolli ning tähenduse uue, oikumeenilise mõistmise. Oikumeeniline dokument *Kiriku apostlikkus* ütleb: „Katoliiklik õpetus ei toeta seda, mida reformatoorne teoloogia kardab ning mida iga hinna eest vältida püüab, nimelt Pühakirja kanoonilise ja kohustusliku autoriteedi tuletamist seda kaanonina kehtestavast kiriku hierarhiast“ (ApC 400).

207. Kõnelustel on katoliiklased kinnitanud oma reformatsiooniga ühiseid veendumusi, näiteks Pühast Vaimust inspireeritud Piibli sõna, „mis toob meie juurde ilmutatud tõe, vormides südameid ja meeli, nagu kinnitab 2 Tm 3:17 ja ka Teine Vatikani kontsiil (DV 21–25)“ (ApC 409). Katoliiklased lisavad: „Selle mõju on olnud kirikus tegev läbi aegade, mitte ainult üksikusklikes, vaid ka kiriku traditsioonis nii kõrgema taseme õpetuslausetes nagu usu reegel, usutunnistused, kontsiilide õpetused kui ka avaliku jumalateenistuse ülesehituses ... Pühakiri on kohal ka traditsioonis, mis võib seetõttu võtta endale olulise hermeneutilise rolli. Teine Vatikani kontsiil ei ole öelnud, nagu traditsioon võiks luua uusi tõdesid lisaks Pühakirja omadele, kuid ta vahendab Pühakirjas tunnistatud ilmutuse kindlust“ (ApC 410).

208. Üks oikumeenilise dialoogi vili luterliku teoloogia jaoks on selle avatus katoliiklikule veendumusele, et Pühakiri mõjutab mitte üksnes üksikisikuid, vaid ka kirikut kui tervikut. Tõestuseks sellele on kasvõi luterlike usutunnistuskirjade tähtsus luterlikes kirikutes.

Pühakiri ja traditsioon

209. Tänapäeva roomakatoliku kirik mõistab Pühakirja ja traditsiooni rolli ning tähendust erinevalt Lutheri omaaegsetest teoloogilistest oponentidest. Seoses Pühakirja autentse tõlgendamise küsimusega on katoliiklased selgitanud: „Kui katoliiklik õpetus väidab, et „kiriku otsusel“ on koht Pühakirja autentsel tõlgendamisel, ei omistata sellega kiriku õpetusametile mitte tõlgendamise

monopoli, mida reformaatorid õigusega kartsid ja tagasi lükkasid. Juba enne reformatsiooni teadsid auväärt inimesed osutada tõlgendajate paljususele kiriku sees... Kui Teine Vatikani kontsiil ütleb, et kirikul on „viimne otsustusõigus“ (DV 12), siis välistab see selgelt õpetusameti kui ainsa tõlgendusorgani monopoli. Seda kinnitab nii juba sajandivanune ametlik otsus edendada katoliiklikku Piibli uurimist kui ka DV 12 sisalduv tunnustus eksegeesi rollile õpetusameti õpetuse küpsuse tagamisel“ (ApC 407).

210. Niisiis võivad luterlased ja katoliiklased ühiselt järeldada: „Seejärest on luterlased ja katoliiklased Pühakirja ja traditsiooni küsimuses jõudnud nii suurele üksmeelele, et nende rõhuasetuste erinevused ei nõua iseenesest kirikute lahusust, nagu see on praegu. Selles teemavaldkonnas kehtib ühtsus lepitatud erinevuses“ (ApC 448).⁸¹

PILK ETTEPOOLE: EVANGEELIUM JA KIRIK

211. Lisaks sellele, et oikumeeniline dialoog on aidanud katoliiklastel paremini mõista Martin Lutheri teoloogiat, laseb see koos ajaloolise ja teoloogilise uurimustööga luterlastel ja katoliiklastel paremini mõista teineteise õpetusi, põhilisi kokkulangevusi nendes, samuti teemasid, mis vajavad edasisi kõnelusi. Üks selliseid tähtsaid teemasid on kirik.
212. Kiriku olemus oli reformatsiooni ajal vaidlusalune teema. Põhiküsimuseks oli Jumala päästmistöö suhe kirikusse, mis ühest küljest võtab Jumala armu vastu, teisest küljest aga annab seda Sõna ja sakramendi kaudu edasi. Evangeeliumi ja kiriku suhe oli rahvusvahelise luterlaste ja roomakatoliiklaste dialoogi teemaks selle esimeses järgus. Selle tulemusel koostatud Malta raporti, nagu ka järgnevate oikumeeniliste dokumentide tõttu on tänapäeval kergem mõista luterlaste ja katoliiklaste seisukohti ning

⁸¹ Neid teemasid on Saksamaal uurinud Evangeelsete ja katoliiklike teoloogide oikumeeniline töörühm (Ökumenischer Arbeitskreis evangelischer und katholischer Theologen); nende töö on kättesaadav W. Pannenberg ja Th. Schneider (toim.), Verbindliches Zeugnis, 3 kd. Freiburg: Herder; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1992, 1995, 1998).

tunda ära nii arusaamade kokkulangevusi kui ka teemasid, mis nõuavad edasist arutelu.

Kirik luterlikus traditsioonis

213. Luterlikus traditsioonis mõistetakse kirikut kui „kõigi usklike kogu, kus evangeeliumi puhtalt kuulutatakse ja pühi sakramente evangeeliumikohaselt toimetatakse“ (CA VII). See tähendab, et vaimuliku elu keskuseks on kohalik kogudus, kes on kogunenud kantsli ja altari ümber. See sisaldab ka ülemaailmse kiriku mõõdet, sest iga üksikkogudus on puhta kuulutuse ja sakramentide õige talitamise kaudu, milleks on kirikus vaimulik amet, ühendatud teiste kogudustega. On tähelepanuväärne, et oma Suures Katekismuses nimetas Luther kirikut emaks, „kes sünnitab ja kannab iga kristlast Jumala sõna läbi, mida ta ilmutab ja õpetab ... niisiis jääb Püha Vaim kuni viimse päevani püha koguduse (*Gemeine*) ehk kristlaskonna juurde, kelle läbi ta meid juhib enda juurde ning keda ta kasutab Sõna levitamiseks ja õpetamiseks.“⁸²

Kirik katoliiklikus traditsioonis

214. Teise Vatikani kontsiili õpetus, nagu sellest kirjutab *Lumen Gentium*, on katoliikliku kirikumõiste seisukohalt keskse tähendusega. Kontsiili-isad selgitasid kiriku rolli päästeloos sakramentaalsuse mõistega: „Kirik on Kristuses kui sakrament või kui märk ja instrument kõige tihedamast ühendusest Jumalaga, aga ka kogu inimsoo ühtsusest“ (LG 1).
215. Sellise sakramentaalse kirikumõistmise seletuse üks korduvaid mõisteid on müsteerium, mis kinnitab lahutamatut sidet nähtavate ja nähtamatute kiriku aspektide vahel. Kontsiili-isad õpetasid: „Kristus, ainus Vahemees, lõi siin, maa peal, oma püha Kiriku, ning hoiab seda üha alal kui usu, lootuse ja armastuse kogu, nähtava kirikuna, mille kaudu ta annab edasi tõde ja armu kõigile. Kuid hierarhiliselt ülesehitatud kogukond ja Kristuse müstiline ihu ei ole mitte kaks tegelikkust, samuti mitte nähtav kogudus ja vaimulik osaduskond ega maine Kirik ja taevaandi-

⁸² Martin Luther, Suur Katekismus. — Luterlikud usutunnistuskirjad 2014, 84, 86; BSLK 665, 3–6; 667, 42–46.

dega rikastatud Kirik; need moodustavad pigem ühe läbipõimunud tegelikkuse, mis ühendab jumaliku ja inimliku elemendi“ (LG 8).

KONSENSUSE POOLE

216. Luterlaste ja roomakatoliiklaste kõnelustes on tulnud välja selge konsensus, et õigeksmõistuõpetus ja õpetus kirikust kuuluvad kokku. Sellisest ühisest arusaamast on kirjutatud dokumendis *Kirik ja õigeksmõistmine (Church and Justification)*: „Katoliiklased ja luterlased tunnistavad üheskoos päästmisest, mis kingitakse üksnes Kristuses ja üksnes armust ning seda võetakse vastu usus. Nad tunnistavad üheskoos, et usuvad „ühtainust püha, katoolset ja apostlikku Kirikut.“ Nii patuse õigeksmõistmine kui Kirik on usu alusartiklid“ (*Church and Justification*, 4).
217. *Kirik ja õigeksmõistmine* kinnitab ka: „Rangelt võttes ei usu me õigeksmõistmisesse ega Kirikusse, vaid Isasse, kes halastab meie peale ja kogub meid kui oma rahvast Kirikusse; ning Kristusesse, kes mõistab meid õigeks ja kelle ihu on Kirik; ning Pühasse Vaimusse, kes pühitseb meid ja elab Kirikus. Meie usk käsitleb õigeksmõistmist ja Kirikut Kolmainu Jumala tööna, mida võib õigesti üksnes usus temasse vastu võtta“ (*Church and Justification*, 5).
218. Kuigi *Kirik ja õigeksmõistmine* ning *Kiriku apostlikkus* on teinud märkimisväärseid edusamme mitmete katoliiklaste ja luterlaste vaheliste lahendamata küsimuste osas, tuleb siiski jätkata oikumeenilisi kõnelusi teemadel nagu nähtava ja nähtamatu kiriku suhe, ülemaailmse ja kohaliku kiriku suhe, kirik kui sakrament, sakramentaalse ordinatsiooni vajalikkus kiriku elus ja piiskopiordinatsiooni sakramentaalne loomus. Edasine diskussioon peab arvestama suure tööga, mis on juba nendes ja teistes olulistest dokumentides tehtud. See ülesanne on kiireloomuline, sest katoliiklased ja luterlased pole kunagi lakanud tunnistamast ühist usku „ühte, pühasse, katoolsesse ja apostlikku kirikusse.“

V PEATÜKK

KUTSE ÜHISEKS REFORMATSIOONI AASTAPÄEVA TÄHISTAMISEKS

RISTIMINE: ÜHTSUSE JA ÜHISE AASTAPÄEVA TÄHISTAMISE ALUS

219. Kirik on Kristuse ihu. Kuna on üksainus Kristus, siis on tal üksainus ihu. Selle ihu liikmeteks saavad inimesed ristimises.
220. Teine Vatikani kontsiil õpetab, et inimesed, kes on ristitud ja usuvad Kristusesse, kuid ei kuulu roomakatoliku kirikusse, „on mõistetud õigeks usust, ristimises, [ja] on Kristuse ihu liikmed, neil on õigus kasutada kristlase nime ning katoliku kiriku lapsed peavad pidama neid vendadeks“ (*UR* 1.3).⁸³ Sedasama ütlevad luterlased oma katoliiklastest kaaskristlaste kohta.
221. Kuna katoliiklased ja luterlased on seotud üksteisega kui Kristuse ihu liikmed, siis käib nende kohta see, mida ütleb Paulus 1 Kr 12:26: „Kui üks liige kannatab, siis kannatavad koos temaga kõik liikmed, ja kui ühte liiget austatakse, siis rõõmustavad sellest ühtlasi kõik liikmed“. Mis puudutab üht ihuliiget, see puudutab ka teisi. Seepärast, kui luterlased meenutavad sündmusi, mis viisid nende kirikute konkreetse kujuni, ei taha nad seda teha ilma oma katoliiklastest kaaskristlasteta. Reformatsiooni algust ühiselt meenutades võetakse oma ristimist tõsiselt.
222. Uskudes, et nad kuuluvad ühte Kristuse ihusse, rõhutavad luterlased, et nende kirik ei saanud alguse mitte reformatsioonist ega ole tekkinud 500 aastat tagasi. Pigem on nad veendunud, et luterlikud kirikud on saanud alguse nelipühi sündmusest ja apostlite kuulutusest. Nende kirikud said oma konkreetse kuju aga tänu reformaatorite õpetusele ja tööle. Reformaatoritel polnud kavas

⁸³ www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html.

rajada uut kirikut ja nad ei mõistnud end selliselt. Nad tahtsid kirikut reformida ja tegid seda niipalju, kui oli nende võimuses, kuigi vigade ja eksisammudega.

AASTAPÄEVA ETTEVALMISTUSED

223. Ühe ihu liikmetena meenutavad katoliiklased ja luterlased üheskoos reformatsioonisündmusi, mis viisid selleni, et nad elasid seejärel eraldiseisvates osaduskondades, samal ajal kuuludes ikka ühesse ja samasse ihusse. Võimatu on saanud võimalikuks, tehes palju valu. Kuuludes ühte ihusse, võitlevad katoliiklased ja luterlased vaatamata nende eraldatusele kiriku täieliku katoolisuse nimel. Võitlusel on kaks poolt: selle tunnistamine, mis on ühine ja ühendab, ning selle tunnistamine, mis lahutab. Esimene toob rõõmu ja tänu, teine põhjustab valu ja kurbust.
224. Aastal 2017, kui luterlased tähistavad reformatsiooni alguse aastapäeva, ei tähista nad mitte Lääne kiriku lõhenemise aastapäeva. Mitte ükski teoloogiliselt vastutustundlik inimene ei saa tähistada lõhet kristlaste vahel.

Evangeeliumi jagatud rõõm

225. Oma südames on luterlased tänulikud kõige eest, mille Luther ja teised reformaatorid neile kättesaadavaks tegid: Jeesuse Kristuse evangeeliumi mõistmine ja usk temasse; arusaamine Kolmainu Jumala müsteeriumist, kes annab end oma armust meile, inimestele ja keda saab vastu võtta üksnes jumalikku töotust täielikult usaldades; vabadus ja usukindlus, mille loob evangeelium; arusaamine armastusest, mis tuleb usust ja mida äratav usk, ning lootusest elus ja surmas, mille toob usk; elavast sidemest Pühakirjaga, katekismuste ning koraalidega, mis äratavad usu elule. Ajaloomälu ja eelseisev aastapäev lisavad sellesse loetellu veelgi põhjuseid tänuks. See tänumeel on põhjus, miks luterlikud kristlased tahavad tähistada 2017. aastat.
226. Luterlased mõistavad väga hästi, et see kõik, mille eest nad Jumalat tänavad, pole ainult neile kingitud. Nad tahavad jagada seda kingitust kõigi kristlastega. Seepärast kutsuvad nad kõiki kristla-

si tähistama seda aastapäeva üheskoos. Nagu eelnevas peatükis on näidatud, on katoliiklastel ja luterlastel nende usus nii palju ühist, et nad võivad olla – ja tegelikult peaksid olema – üheskoos tänuilukud, eriti reformatsiooni aastapäeval.

227. See lähtub algatusest, mida Teine Vatikani kontsiil väljendas nii: „Katoliiklastel tuleb rõõmuga tunnistada ja hinnata tõeliselt kristlikke hüvesid meie ühises pärandis, mida leidub meie eraldiseisvate vendade juures. Kristuse rikkuseid ja vägevaid tegusid on õige ja hea ära tunda ka teiste Kristuse tunnustajate – mõnikord ka veretunnustajate – elus. Sest Jumal on oma tegudes alati imeline ning väärt kõike kiitust“ (UR 1.4).

Põhjused mureks ja kurbuseks

228. Nii nagu 2017. aasta tähistamine väljendab tänu ja rõõmu, peab see tegema nii luterlaste kui katoliiklaste juures ruumi valule ebaõnnestumiste ja eksisammude pärast, nende inimeste süüle ja patule, keda meenutatakse.
229. Sellega seoses meenutavad luterlased Martin Lutheri õelaid ja alandavaid väljendusi juutide kohta. Nad tunnevad nende pärast häbi ja mõistavad need otsustavalt hukka. Luterlased meenutavad sügava kahetsusega anabaptistide tagakiusamisi luterlike võimude poolt ja tõsiasi, et Martin Luther ja Philipp Melancthon toetasid seda tagakiusamist teoloogiliselt. Nad kahetsevad Lutheri ägedaid rünnakuid talupoegade vastu Talurahvasõja ajal. Teadlikkus Lutheri ja reformatsiooni varjukülgedest on ajendanud luterlikke teolooge võtma kriitilist ja ka enesekriitilist hoiakut Lutheri ja Wittenbergi reformatsiooni suhtes. Nõustudes küll osaliselt Lutheri kriitikaga paavstluse suhtes, hülgavad luterlased tänapäeval paavsti samastamise Antikristusega.

Palve ühtsuse pärast

230. Kuna Jeesus Kristus palus enne oma surma Isa, „et kõik oleksid üks,“ on selge, et lõhenemised Kristuse ihus on Issanda tahte vastu. Need on vastuolus ka apostliku manitsusega, mida me kuuleme Ef 4:3–6: „olles usinad rahuksideme kaudu pidama Vaimu

antud ühtsust. Üks ihu ja üks vaim, nagu te olete ka kutsunud üheks lootuseks oma kutsumise poolest; üks Issand, üks usk, üks ristimine, üks Jumal ja kõikide Isa, kes on kõikide üle ja kõikide läbi ja kõikide sees.“ Lõhenemine Kristuse ihus on Jumala tahte vastane.

Hinnang minevikule

231. Meenutades üheskoos kuueteistkümnenda sajandi teoloogilisi vaidlusi ja sündmusi sellest perspektiivist, peavad katoliiklased ja luterlased arvestama kuueteistkümnenda sajandi oludega. Kõiges toimunud ei saa süüdistada luterlasi ega katoliiklasi, kuna mitte kõik kuueteistkümnenda sajandi sündmused ei olnud nende kontrolli all. Kuueteistkümnendal sajandil olid teoloogilised veendumused ja võimupoliitika sageli läbi põimunud. Paljud poliitikud kasutasid sageli puhtalt teoloogilisi ideid oma eesmärkide saavutamiseks, samas kui paljud teoloogid viisid oma teoloogilisi põhimõtteid ellu poliitiliste vahenditega. Sellel keerulisel paljude osatäitjatega näitelaval on raske panna konkreetseid isikuid vastutama teatud tegevuste tagajärgede eest või kedagi süüdlaseks kuulutada.
232. Kuueteistkümnenda sajandi lõhenemised toetusid erinevatele arusaamadele kristliku usu tõest ning olid eriti tulised, kuna tunnetati, et kaalul oli päästmine. Mõlemad poole pidasid kinni teoloogilistest veendumustest, mida nad ei saanud hüljata. Kedagi ei saa süüdistada oma südametunnistuse järgi elamises, kui seda on kujundanud Jumala Sõna ja kui nende otsusteni on jõutud pärast tõsisid arutlusi teistega.
233. Hoopis teine teema on, kuidas avaldasid teoloogid oma teoloogilisi veendumusi võitluses avaliku arvamuse pärast. Kuueteistkümnenda sajandi katoliiklased ja luterlased sageli mitte ainult ei mõistnud teineteist vääriti, vaid ka kirjeldasid oma vastaseid liialdustega ja karikatuursetena, et neid naeruvääristada. Nad eksisid korduvalt kaheksanda käsu vastu, mis keelab andmast valetunnistust ligimese vastu. Isegi kui vastased olid mõnikord teineteise vastu intellektuaalselt ausad, ei leidunud piisavat taht teineteist kuulata, teise kaalutlusi tõsiselt võtta. Poleemilised teoloogid tahtsid vastaste seisukohti kummutada ja tagasi lükata

sageli pigem kokkupõrkeid tahtlikult teravdades kui lahendusi tuues ja ühist otsides. Vastaspoole iseloomustamisel mängisid suurt rolli eelarvamused ja vääritimõistmised. Loodi vastasseisud, mida anti edasi järeltulevale põlvkonnale. Siin on mõlemal poolel põhjust kahetseda ja taunida oma käitumist väitlustes. Nii luterlased kui katoliiklased kannavad endal süüd, mida tuleb avalikult tunnistada ka 500 aasta taguseid sündmusi meenutades.

Katoliiklaste patutunnistus kiriku ühtsuse osas

234. Juba oma läkituses Nürnbergi riigipäevale 25. novembril 1522 kahetses paavst Hadrianus VI kirikuvõimude kuritarvitusi ja eksisamme, patte ja vigu. Palju hiljem, möödunud sajandil, palus paavst Paulus VI Teise Vatikani kontsiili avakõnes andeks Jumalalt ja lahusolevatelt „vendadelt“ Idas. See paavsti žest leidis väljenduse ka kontsiili otsustes, eelkõige selle oikumeenia dekreedis⁸⁴ ja Deklaratsioonis kiriku suhtest mittekristlikesse religioonidesse (*Nostra Aetate*).⁸⁵
235. Oma paastujutluses „Andestuse päev“ tundis paavst Johannes Paulus II samuti süüd ning tegi palve andestuse pärast Püha Aasta 2000 tähistamise osaks.⁸⁶ Ta oli esimene, kes mitte ainult ei korranud oma eelkäija Paulus VI ja kontsiili-isade kahetsust valusate mälestuste pärast, vaid kes ka tegi midagi selles osas. Ta sidus andekspalumise Rooma piiskopi ametiga. Oma entsüklikas *Ut Unum Sint* viitab ta oma külaskäigule Kirikute Maailmanõukogusse Genfis 12. juunil 1984, mööndes, et „katoliiklik veendumus, et Rooma piiskopi ameti näol on ta oma ustavuses apostlikule traditsioonile ja kirikuisade usule säilitanud ühtsuse nähtava märgi ja tagatise, valmistab raskusi suurele osale ülejää-

⁸⁴ „Nii me palume alandlikult andeks Jumalalt ja oma eraldiseisvatelt vendadelt, nagu ka meie andeks anname oma võlglastele.“ (Unitatis Redintegratio, 7)

⁸⁵ „Teadlikuna ühisest pärandist juutidega ja mõistes hukka igasugust tagakiusamist iga inimese vastu, mõjutatuna mitte poliitilistest motiividest, vaid evangeeliumi vaimulikust armastusest, kahetseb kirik vihkamist, tagakiusamisi, ükskõik millal ja kus esinenud antisemitismi ilminguid juutide vastu.“ (Teise Vatikani kontsiili deklaratsioon kiriku suhtest mittekristlikesse religioonidesse *Nostra Aetate*, 4).

⁸⁶ Johannes Paulus II, Andestuse päev, 12. märts 2000, www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000312_pardon_en.html.

nud kristlastest, kelle mällu on sööbinud teatud valulised mälestused.“ Ta lisab: „Sedavõrd, kui meie oleme selle eest vastutavad, ühinen ma oma eelkäija Paulus VI-ga paludes andestust.“⁸⁷

Luterlaste patutunnistus kiriku ühtsuse osas

236. Luterlik Maailmaliit vastas oma viiendal täiskogul Evianis aastal 1970 kardinal Jan Willebrandsi sügavalt liigutavale ettekandele, „et meie, luterlastest kristlaste ja kogudustena, [oleme] valmis tunnistama, et reformaatorite otsus roomakatoliku kiriku ja selle teoloogia kohta polnud täiesti vaba poleemilistest moonutustest, mis osaliselt mõjutavad meid tänase päevani. Me kahetseme väga solvanguid ja arusaamatusi, mida need poleemilised sõnad on põhjustanud meie roomakatoliku vendadele. Tänuga meenutame me paavst Paulus VI kõnet Teisel Vatikani konstiilil, kus ta väljendab soovi otsida andestust iga roomakatoliku kiriku algatatud solvangu pärast. Ja nagu me palume andestust koos kõigi kristlastega palves, mille meie Issand meile õpetas, nii püüelgem oma kõnelustes selgema, ausama ja armastavama keelekasutuse poole.“⁸⁸
237. Luterlased tunnistasid oma väärtegusid ka teiste kristlike traditsioonide suhtes. Luterlik Maailmaliit kuulutas oma üheteistkümnendal täiskogul Stuttgartis aastal 2010, et luterlased „tunnevad sügavat kahetsust ja valu anabaptistide tagakiusamise pärast luterlike võimude poolt, eriti tõsiasja pärast, et luterlikud reformaatorid toetasid seda tagakiusamist teoloogiliselt. Seega Luterlik Maailmaliit ... soovib avalikult väljendada oma sügavat kahetsust ja kurbust. Lootes Jumalale, kes lepitab Jeesuses Kristuses maailma iseenesega, palume me andestust – Jumalalt ning meie mennoniitidest õdedelt ja vendadelt – kahju pärast, mida meie eelkäijad kuueteistkümnendal sajandil anabaptistidele põhjustasid, ka selle tagakiusamise unustamise või meenutamise vältimise pärast vahepealsetel sajanditel ning igasuguse anabaptistide ja mennoniitide ebakohase, eksitava ja haavava kujutamise pärast

⁸⁷ Johannes Paulus II, Ut Unum Sint, 25. mai 1995, 88.

⁸⁸ Jan Willebrands, Lecture to the 5th Assembly of the Lutheran World Federation, on 15 July 1970. — La Documentation Catholique, 6. september 1970, 766.

luterlike autorite raamatutes, nii populaarsetes kui teaduslikes, kuni tänapäevani.“⁸⁹

⁸⁹ „Action on the Legacy of Lutheran Persecution of 'Anabaptists“ 2010, http://ecumenism.net/archive/docu/2010_lwf_action_legacy_lutheran_persecution_anabaptists.pdf.

VI PEATÜKK

VIIS OIKUMEENILIST IMPERATIIVI

238. Katoliiklased ja luterlased tunnetavad, et nemad ise ja kogukonnad, milles nad oma usku elavad, kuuluvad Kristuse ühte ihusse. Nii luterlaste kui katoliiklaste seas tärkab teadlikkus, et kuue-teistkümnenda sajandi võitlused on läbi. Seljataha on jäänud põhjused üksteise usku vastastikku hukka mõista. Sellega seoses sõnastavad luterlased ja katoliiklased viis imperatiivi üheskoos aasta 2017 tähistamiseks.
239. Luterlasi ja katoliiklasi kutsutakse üles mõtlema lähtuvalt Kristuse ihu ühtsuse perspektiivist ja otsima seda, mis aitaks vältida seda ühtsust ja teenida Kristuse ihu osaduskonda. Ristimises tunnistavad nad teineteist vastastikku kristlasteks. Selline orientatsioon nõuab südame pidevat pöördumist.

Esimene imperatiiv: Tugevdamiseks seda, mis on ühine, peavad katoliiklased ja luterlased alati lähtuma ühtsuse ja mitte lõhenemise vaatenurgast, isegi kui erinevused tunduvad nähtavamad ja kogevatavad.

240. Katoliiklik ja luterlik konfessioon on end läbi ajaloo määratlenud vastasseisus teisega ja kannatanud ühekülgse lähenemise all, mis kestab tänase päevani, kui tegeletakse teatud küsimustega nagu autoriteet. Kuna probleemid pärinevad ajast, mil konfessioonide vahel valitses konflikt, on neid võimalik lahendada või vähemalt nendega tegeleda, kui pooled ühiselt osaduse süvendamise ja tugevdamise nimel pingutavad. Katoliiklased ja luterlased vajavad teineteise kogemust, julgustust ja kriitikat.

Teine imperatiiv: Luterlased ja katoliiklased peavad olema valmis end teisega kohtumise ja vastastikuse usu tunnistamise läbi pidevalt muuta laskma.

241. Katoliiklased ja luterlased on kõneluste läbi palju õppinud ja jõudnud arusaamisele tõsiasjast, et osadus nende vahel võib võtta erinevaid kujusid ning toimuda eri tasanditel. Mõeldes aastale 2017 tuleb neil oma püüdlusi uuendada, olles samas tänulikud juba saavutatut eest – kannatlikkuse ja püsivusega, kui tee on pikem kui oodatud; innuga, mis ei lase leppida praeguse olukorraga; armastusega üksteise vastu isegi lahkavuste ja konfliktide korral; usuga Pühasse Vaimusse; lootusega, et Vaim täidab Jeesuse palve Isale ja tõsise palvega, et see sünniks.

Kolmas imperatiiv: Katoliiklased ja luterlased peavad uuesti pühenduma nähtava ühtsuse otsimisele, selle üheskoos väljaselgitamisele, mida see konkreetselt tähendab, ja pidevalt selle sihi poole püüdlmisele.

242. Katoliiklastel ja luterlastel on ülesanne avada oma kaaskristlaste jaoks uuesti evangeeliumi ja kristlikku usku, samuti ka varasemaid kiriku traditsioone. Väljakutseks siinjuures on, kuidas vältida oma traditsiooni süvenemise puhul tagasilangemist vanasse konfessioonide vastandumisesse.

Neljas imperatiiv: Luterlased ja katoliiklased peavad üheskoos taasavastama Jeesuse Kristuse evangeeliumi väe meie aja jaoks.

243. Oikumeeniline panus kiriku ühtsusesse ei teeni mitte ainult kirikut, vaid ka maailma, selleks et maailm võiks uskuda. Oikumeenia misjoniülesanne muutub seda suuremaks, mida religiooselt pluralistlikumaks muutub meie ühiskond. Ka siin on vaja ümbermõtlemit ja meeleparandust.

Viies imperatiiv: Katoliiklased ja luterlased peavad oma kuulutuses ja maailma teenimises üheskoos Jumala halastusest tunnistust andma.

244. Oikumeeniline teekond lubab luterlastel ja katoliiklastel üheskoos väärtustada Martin Lutheri arusaama ja vaimulikku kogemust Jumala õiguse evangeeliumist, mis on ühtlasi Jumala arm. Oma ladinakeelsete teoste eessõnas (1545) märkis ta oma leiu

kohta Rm 1:17 mõistmisel: „Kuni ma lõpuks, olles mõtisklenud päevi ja öid, Jumala halastusest märkasin sõnade seost... Siis tundsin, nagu oleksin täiesti uuesti sündinud ja avatud väravast paradiisi endasse sisse astunud. Siis näitas Pühakiri mulle otsekohe teist palet... Pärast seda lugesin Augustinuse [raamatut] „Vaimust ja kirjatähest“, kust ilma seda ootamata leidsin, et ka tema tõlgendab Jumala õigust samamoodi: Jumal ehib meid oma õigusega, kui ta meid õigeks teeb.“⁹⁰

245. Reformatsiooni alguse aastapäeva õige meelespidamine on see, kui nii luterlased kui katoliiklased kuulavad üheskoos Jeesuse Kristuse evangeeliumi ja lubavad end uuesti kutsuda osadusse Issandaga. Siis on nad liidetud ühise ülesande läbi, mida *Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest* kirjeldab: „Luterlaste ja katoliiklaste ühine eesmärk on tunnistada Kristust, keda tuleb ainsa vahemehena usaldada üle kõige (1 Tm 2:5–6), kelle läbi Jumal Pühas Vaimus end annab ja oma uuendavad annid välja valab“ (*Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest*, 18).

⁹⁰ Martin Luther, Eessõna ladinakeelsete kirjutiste väljaandele. — Martin Luther, Valitud tööd 2012, 718–719; WA 54; 186, 3.8–10.16–18.

LÜHENDID

AAS	Acta Apostolicae Sedis
ApC	<i>The Apostolicity of the Church: Study Document of the Lutheran-Roman Catholic Commission on Unity</i> (2006)
Apol.	Augsburgi usutunnistuse apoloogia (1530)
BSLK	<i>Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche</i> (Evangeelse-luterliku Kiriku Usutunnistuskirjad) (Göttingen, 1930; 10. väljaanne 1986)
CA	Augsburgi usutunnistus
CD	Teise Vatikani konstiili dekreet piiskoppide karjaseametist Kirikus <i>Christus Dominus</i>
col.	veerg
DH	H. Denzinger ja P. Hünermann (toim.), <i>Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i> (Freiburg, 2001)
DV	Teise Vatikani konstiili dogmaatiline konstitutsioon <i>Dei Verbum</i>
<i>Eucharist</i>	<i>The Eucharist: Final Report of the Joint Roman Catholic-Lutheran Commission</i> (1978)
LG	Teise Vatikani konstiili dogmaatiline konstitutsioon Kirikust <i>Lumen Gentium</i>
LW	<i>Luther's Works, American Edition</i> , toim. J. Pelikan ja H. T. Lehmann, 54 kd (Philadelphia ja St. Louis, 1955–1986)
LML	Luterlik Maailmaliit
<i>Ministry</i>	<i>Ministry in the Church</i> , Lutheran-Roman Catholic Conversation, 1981.
PO	Teise Vatikani konstiili dekreet preestrite ametist ja elust <i>Presbyterorum Ordinis</i>
SC	Teise Vatikani konstiili konstitutsioon pühast liturgiast <i>Sacrosanctum Concilium</i>

- STh Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, ladina/inglise, Blackfriars (London ja New York, 1963)
- UR Teise Vatikani kontsiili dekreet oikumeeniast *Unitatis Redintegratio*
- WA D. Martin Luthers Werke (Weimar, 1883jj) (Weimari väljaanne)
- WABr D. Martin Luthers Werke – Briefwechsel (Weimar, 1930jj)
- ÜÕÕ Ühisavaldus õigeusksmõistuõpetusest 1999

LUTERLASTE JA ROOMAKATOLIIKLASTE ÜHTSUSE KOMISJONI ÜHISAVALDUSED

I PERIOOD (1967–1972)

Evangeelium ja Kirik (ka Malta raport – 1972)

II PERIOOD (1973–1984)

Euharistia (1978)

Kõik ühe Kristuse all (1980)

Teed osadusele (1980)

Vaimulik amet kirikus (1981)

Martin Luther – Kristuse tunnistaja (1983)

Ühtsusest – Katoliku ja luterliku kiriku osaduse mudelid, vormid ja faasid (1984)

III PERIOOD (1986–1993)

Kirik ja õigeksmõistmine (1993)

IV PERIOOD (1995–2006)

Kiriku apostlikkus (2006)

Ühisavaldus õigeksmõistuõpetusest, allkirjastatud Roomakatoliku kiriku ja Luterliku Maailmaliidu esindajate poolt 31. oktoobril 1999.

LUTERLASTE JA ROOMAKATOLIIKLASTE ÜHTSUSE KOMISJON

LUTERLASED

LIHKMED

Emeriitpiiskop dr Eero Huovinen (kaasesimees), Soome

Õp. prof. dr Wanda Deifelt, Brasiilia

Dr Sandra Gintere, Läti

Prof. dr Turid Karlsen Seim, Norra

Õp. dr Fidon R. Mwombeki, Tansaania

Prof. dr Friederike Nüssel, Saksamaa

Prof. dr Michael Root, USA (2009)

Õp. prof. dr Hiroshi Augustine Suzuki, Jaapan

Õp. prof. dr Ronald F. Thiemann, USA (2010–2012†)

KONSULTANT

Õp. prof. dr Theodor Dieter, Institute for Ecumenical Research,
Strasbourg

SEKRETÄR

(Luterlik Maailmaliit)

Prof. dr Kathryn L. Johnson, sekretär

ROOMAKATOLIIKLASED

LIIKMED

Piiskop prof. dr Gerhard Ludwig Müller (kaasesimees), Saksamaa (2009–2012)

Piiskop prof. dr Kurt Koch, Šveits (2009)

Titulaarpiiskop prof. dr Karlheinz Diez, Saksamaa (2012–)

Preester prof. dr Michel Fédou, S.J., Prantsusmaa

Preester prof. dr Angelo Maffei, Itaalia

Prof. dr Thomas Söding, Saksamaa

Prof. dr Christian D. Washburn, USA

Prof. dr Susan K. Wood, SCL, USA

KONSULTANDID

Prof. dr Eva-Maria Faber, Šveits

Prof. dr Wolfgang Thönissen, Johann-Adam-Möhler-Institut für Ökumenik, Saksamaa

SEKRETÄR

(Kristlaste ühtsuse edendamise paavstlik nõukogu)

Monsignore dr Matthias Türk, sekretär

2017. aastal vaatavad katoliiklased ja luterlased üheskoos tagasi 500 aasta tagustele reformatsioonisündmustele. Samal ajal meenutavad nad ka 50 aasta pikkuse üleilmse ametliku oikumeenilise dialoogi tulemusi. Selle aja vältel on taasleitud osadus jätkuvalt kasvanud. See julgustab luterlasi ja katoliiklasi koos pühitsema ühist tunnistust Jeesuse Kristuse evangeeliumist, kes on nende ühise usu keskmeks. Siiski on neil põhjust keset rõõmsat pühitsemist tunda ka kannatusi, mis on tingitud Kiriku lõhenemisest, ja vaadata enesekriitiliselt mitte üksnes ajaloole, vaid ka hetkeolukorrale.

„Konfliktist osaduseni“ loob aluse reformatsiooni aastapäeva oikumeeniliseks tähistamiseks, erinevalt varasematest juubeli-aastatest. Luterlaste ja roomakatoliiklaste ühtsuse komisjon kutsub kõiki kristlasi üles lugema seda raportit avatud ja kriitilise meelega ning käima edasi teel Kiriku täieliku ja nähtava ühtsuse suunas.

ISBN 978-9985-879-24-5

9 789985 879245